

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE
ZNANOSTI
Ak.god. 2015./2016.

Magdalena Gilja

Pristup elektroničkim izvorima u visokoškolskim knjižnicama

Diplomski rad

Mentor: prof.dr.sc. Daniela Živković

Zagreb, 2016.

Sadržaj:

Sažetak	3
1. Uvod.....	4
2. Visokoškolske knjižnice – središte obrazovne zajednice.....	7
2.1. Utjecaj računalnih tehnologija na razvoj visokoškolskih knjižnica	8
2.2. Usluge za podučavanje, učenje i istraživanje	10
2.2.1. Razvoj strategije za poučavanje korisnika	13
2.2.2. Primjeri edukacije korisnika.....	14
3. Elektronički izvori i njihove karakteristike	16
3.1. Prednosti i nedostaci elektroničkih izvora sa stajališta knjižnica.....	17
4. Upravljanje elektroničkom građom.....	19
4.1. Odabir i vrednovanje elektroničkih izvora	21
4.2. Nabava elektroničkih izvora.....	22
4.2.1. Licenciranje	25
4.2.2. Digitalizacija vlastite građe	29
4.2.3. Konzorcijska nabava	29
4.2.4. Otvoreni pristup i digitalni repozitoriji	31
4.3. Osiguravanje pristupa	32
5. Izazovi visokoškolske knjižnice budućnosti	35
5.1. Financiranje	35
5.2. Autorska prava u digitalnom okruženju	37
5.3. Zadaće knjižničara zaduženih za elektroničke izvore	39
5.3.1. Korisnička podrška.....	41
6. Zaključak.....	45
7. Literatura	48

Sažetak

Posljednjih godina došlo je do porasta količine elektroničkih izvora u knjižnicama. Elektroničko objavljivanje je revolucija u kojoj su obrada, pohrana, pretraživanje i prijenos informacija postali vrlo jednostavni. Kako bi se osigurao i pristup elektroničkim izvorima, potrebno je razviti strategije upravljanja elektroničkom građom, nabave, odabira i vrednovanja te način podrške korisnicima. Knjižnice se pritom suočavaju s brojnim izazovima kao što su izvori financiranja, nedovoljno obučenog osoblja, zaštita autorskih prava i rješavanje problema korisnika. Sve češće knjižnice sudjeluju u zajedničkim projektima otvorenog pristupa ili se udružuju u konzorcije. Knjižničari imaju nove zadatke povezane s životnim ciklusom elektroničkih izvora koji se bitno razlikuje od onog tiskanih izvora. Promijenili su se načini i metode pretraživanja i pristup informacijama, a knjižnice pokušavaju svakodnevno pratiti razvoj tehnologije i držati korak s Internetom i jednostavnim pristupom informacijama.

Ključne riječi: elektronički izvori, visokoškolske knjižnice, pristup elektroničkim izvorima, upravljanje elektroničkim izvorima

1. Uvod

Pregledom literature od kraja prošlog stoljeća do danas, a vezanih uz visokoškolske knjižnice, nerijetko ili gotovo uvijek pronalazimo sintagme kao što su *razvoj tehnologije*, *utjecaj novih tehnologija*, *Internet*, s nemogućnošću procjene posljedica koje će taj tehnološki razvoj imati. To može imati dva značenja: promjene se i dalje događaju ili je tehnološki razvoj dosegnuo svoj vrhunac. Osvrnemo li se na elektroničku knjigu čiji je jedan od nedostataka bio kupovina čitača, što se danas polako pretvara u prednost, jer gotovo svi posjeduju pametne telefone koji olakšavaju uporabu elektroničkih knjiga, ipak možemo reći da su promjene i dalje prisutne samo ih možda nismo svjesni, jer se brzo odvijaju.

Metoda pretraživanja i pristupa informacijama uvjetovala je promjenu uloga visokoškolskih knjižnica, s obzirom da su u visokoškolskim knjižnicama promjene najprisutnije. Korisnici više ne moraju fizički biti prisutni u knjižnici kako bi pristupili knjižničnim izvorima. S mogućnostima koje pružaju Internet i nove tehnologije broj usluga koje visokoškolske knjižnice mogu ponuditi znatno se povećao. Internet ne samo da podrazumijeva pristup velikoj količini informacija, nego stavlja na raspolaganje široku lepezu usluga korisnicima knjižnice. Upravo zbog toga, knjižnice su u današnje elektroničko doba razapete između ostvarivanja slobodnog pristupa informacijama i zadovoljavanja potreba korisnika.

Knjižnice se suočavaju s budućnošću u kojoj se mijenjaju korisnici, sadržaj, a istraživanja su poprimila novu formu. Korisnici mogu pristupiti i informacijskim izvorima drugih knjižnica. Stoga se nužno postavljaju pitanja da li je knjižnica kao ustanova postala višak? Trebaju li korisnici fizički prostor knjižnice kada je gotovo sve dostupno na Internetu? Koriste li studenti zaista knjižnicu onako kako bi trebali? Knjižnično osoblje ne zna koliko knjižnica ima svojih korisnika zbog tehnološkog napretka koji je uveo mnoge promjene, jer mnogi studenti više ne dolaze u knjižnicu posuditi knjige, već ih koriste kao prostor za učenje i pristup Internetu, a mnogi koriste usluge knjižnice putem Interneta, jer korisnici više nisu samo oni koji fizički dolaze u knjižnicu. Dakle, teško je procijeniti koliko studenti fizički posjećuju knjižnicu i koriste li uopće stručnu pomoć knjižničnog osoblja. Jedan od razloga je i taj što elektronički izvori više nisu dodatak tiskanoj građi, niti njihova digitalna inačica, već postaju jednakovrijedni, a u nekim knjižnicama i primarni izvor informacija.

Sasvim je jasno da je elektroničko objavljivanje revolucija u kojoj su obrada, pohrana, pretraga, komunikacija i prijenos informacija postali vrlo jednostavni. Upravo je uporaba elektroničkih izvora primorala knjižnično osoblje na sistematski razvoj elektroničkih zbirki,

koje pomažu kako osoblju, tako studentima i fakultetu. Iako se knjižnice suočavaju s financijskim problemima, posebice troškovima ulaganja, brzim razvojem tehnologije i manjkom obrazovanih stručnjaka, visokoškolske knjižnice trebale bi pružiti mnogo više kako bi nova tehnologija koristila studentima i znanstvenicima. No, ta tvrdnja nužno povlači za sobom pitanje mogu li to knjižnice zaista i pružiti, s obzirom na dostupnost informacija koju je omogućio i Internet. Znanstvenici, pa čak i studenti sve češće do informacija dolaze izvan knjižnice, zbog čega visokoškolske knjižnice moraju pronaći svoje mjesto u skladu s tehnološkim promjenama koje su uglavnom prihvatile i implementirale, što nije jednostavno, jer moraju imati podršku matične ustanove (s obzirom da su knjižnice u sastavu), kao i nastavnog osoblja u suradnji s kojim će razvijati obrazovni plan. Ni sam pojam *knjižnica* više nema značenje koje je imala, kako opisuju Sennyey, Lyman i Mills¹. Prije digitalnog doba, riječ *knjižnica* imala je tri usko povezana i međuovisna značenja: knjižnica kao mjesto, zgrada; knjižnica kao zbirka i knjižnica kao riznica informacija kojom upravlja osoblje. U digitalnom dobu ova značenja se razilaze, jer elektronička građa ne zahtijeva fizički smještaj, pa i zgrada i osoblje dobivaju nove uloge koje se ne moraju nužno kretati u istom smjeru. Izgradnja zbirki jedan je od najvažnijih značajki svake knjižnice, koja je u slučaju tiskanih izvora bila vrlo jednostavna, jer su primjerci fizički stajali na policama i bili u vlasništvu knjižnice. Kad je riječ o elektroničkim izvorima, pojam *vlasništva*, a samim time i *posudbe* nije sasvim jasan. Posjeduje li knjižnica nešto što je kupila, pretplatila, svrstala u popis na web stranici? Može li krajnji korisnik posuditi elektronički izvor koji je kupio, posudio u knjižnici kolegi ili prijatelju? Jesu li izdavači i dobavljači otkupili pravo na čitanje i nove informacije?

Kao rezultat digitalnog doba, visokoškolske knjižnice našle su se pred brojnim izazovima kao što su nedostatak financijskih sredstava, promjena uloge knjižnice i zadaće knjižničara, promjena načina komunikacije s korisnicima te zaštita autorskih prava, a u svrhu osiguravanja pristupa elektroničkim izvorima. Jedna od najvažnijih stepenica u osiguravanju pristupa je upravljanje elektroničkim izvorima koje se zapravo u mnogočemu razlikuje od upravljanja tiskanom građom, što je otvorilo nove mogućnosti korisnicima i zadalo nove poslove knjižničarima. Odabir građe vrši se prema drugačijim kriterijima koje knjižnice pregovaraju. Mogu li se knjižnice nositi s novim promjenama ili ih čeka potpuno nova misija?

---

¹ Sennyey, P.; Ross, L.; Mills, C. Exploring the future of academic libraries: a definitional approach. // The Journal of Academic Librarianship. 35, 3 (2009). Str. 252–259. Dostupno na: <http://pmid.proves.ub.edu/idgrec/dspace-empaquetado/161.116.168.226/BIBLIOTECAS.pdf> (7.8.2016.).

U sljedećim poglavljima iznosi se pregled literature vezane uz promjenu uloga visokoškolskih knjižnica pojavom elektroničkih izvora, način nabave, obrade i vrednovanja građe u digitalnom okruženju te na koji način su oni utjecali na promjenu i raspodjelu poslova u visokoškolskim knjižnicama i njihovim matičnim ustanovama.

Pri istraživanju teme ovog rada korištene su metode deskripcije i kompilacije, prikazana su nedavna istraživanja u domaćim i stranim visokoškolskim knjižnicama te su ista uspoređena kako bi se utvrdile razlike i sličnosti među korisnicima s obzirom na mogućnosti pristupa elektroničkim i tiskanim izvorima koje visokoškolska knjižnica pruža

Cilj rada je na temelju literature iznijeti pregled izazova s kojima se visokoškolske knjižnice suočavaju u digitalnom dobu, na koji način se korisnicima omogućava pristup elektroničkim izvorima, koji je mogući budući razvoj knjižnica u korak s razvojem tehnologija te predstavlja polazište za istraživanja.

2. Visokoškolske knjižnice – središte obrazovne zajednice

Sveučilišta i veleučilišta u Europi doživjela su brojne promjene u narednom desetljeću na području funkcioniranja, strategije i izvora, a polako se uvode i brojne inicijative poput informacijske strategije, cjeloživotno učenje, učenje na daljinu, što je snažno utjecalo na pružanje informacijskih usluga i njihov standard u visokoškolskom obrazovanju. Kako bi mogle korisnicima osigurati vodeću i integriranu uslugu na svim razinama, visokoškolske knjižnice moraju pronaći način na koji će pratiti nove tehnologije.²

Visokoškolske knjižnice već su neko vrijeme ugrožene – web je prisutan u svim oblicima akademske zajednice, a nakladnici komercijalnih baza podataka zaobilaze knjižnice smatrajući da svoje proizvode mogu prodavati izravno znanstvenicima, stoga se postavlja pitanje, imaju li visokoškolske knjižnice budućnost. Visokoškolska knjižnica može se promatrati kao sastavni dio procesa učenja korisnika-studenata tako da pasivna pomoć knjižnice preraste u aktivnu obrazovnu ulogu, koja će uključiti pružanje vještina i znanja i korisnicima pružiti sve što im je potrebno za stjecanje istih, što knjižničare podrazumijeva kao nastavnike.³ O nekim od primjera edukacije bit će riječi u narednim poglavljima.

Kvaliteta visokoškolskog obrazovanja središte je mnogih rasprava na državnoj i međunarodnoj razini, a iskustva razvijenih zemalja pokazuju da znanje stečeno akademskim obrazovanjem utječe na ekonomski rast i nacionalnu konkurentnost neke države, zbog čega je u interesu svake države poboljšanje kvalitete i učinkovitosti visokoškolskih ustanova. Veliku ulogu u postizanju tih ciljeva imaju knjižnice, kao podrška obrazovnom i znanstvenom djelovanju akademskih članova zajednice, koje unutar današnje dinamične sredine i razvoja tehnologija, istražuju načine za pružanje pouzdane informacije.⁴

Današnja sveučilišta i njihove knjižnice nalaze se pred brojnim problemima vezanih uz rast i složenost sveučilišnog sustava te povećanu uključenost sveučilišta u rješavanju širih pitanja društva, to jest odgovaranje na zahtjeve iz okruženja, kao što je pritisak sveučilišta da bude dostupno svim društvenim slojevima, da se poveća broj studenata, da se sklapaju partnerski odnosi među sveučilištima, između njih i vlada i industrije i slično. Sveučilišta se

---

² Brophy, P. The academic library. London: Facet publishing, 2000.

³ Akeroyd, J. The future of academic libraries. // Aslib proceedings, Vol. 53, No. 3., str.79-84. Dostupno na: <http://www.emeraldinsight.com/toc/ap/53/3> (21.9.2016.).

⁴ Stojanovski, J. Visokoškolske knjižnice : zašto ih trebamo više nego ikada? // Iz naših knjižnica. 11-12(2013), str. 452-455.

suočavaju s izazovom novih oblika znanja, takozvano izvedbeno znanje, uvodeći fleksibilnije nastavne programe i usvajajući nove metode izobrazbe.⁵

Visokoškolske knjižnice smatraju se središtem zajednice u učenju, sa zadaćom sudjelovanja u nastavnoj djelatnosti, pružajući fakultetu i studentima mjesto za istraživanje i unaprjeđenje njihova znanja.⁶

Uloga visokoškolskih knjižnica općenito je prikupljanje, organizacija, čuvanje i osiguravanje pristupa ljudskom znanju. Kao dio sveučilišta podupiru temeljne misije istraživanja i obrazovanja. Okolnosti u kojima djeluju knjižnice različite su međusobno, a kombinacija ograničenih budžeta i rastuće konkurencije iz domene informacija utječe na razvoj knjižnica. Promjene u istraživanjima, nastavi i obrazovanju, promijenile su kontekst misija knjižnica. Visokoškolska knjižnica kao središte matične ustanove ne podrazumijeva samo pohranu, obradu, opis i dostavu informacijskih izvora unutar ustanove već i podršku u znanstvenoj komunikaciji izvan nje. Uspješnom ispunjavanju tih zadaća kao i uspješnom uvođenju promjena svakako će doprinijeti i suradnja s drugim knjižnicama i ustanovama.

Stalne promjene u stvaranju, diseminaciji i pretraživanju informacija, omogućavaju visokoškolskim knjižnicama vodeću ulogu pri uvođenju novih modela obrazovanja i istraživanja, a promjene u koncepciji proizvodnje i primjene znanja, širenja spektra informacijskih izvora, načina njihove diseminacije i osiguravanja pristupa, zahtijevaju od knjižnica stalnu prilagodbu i razvoj koji ide ukorak s novim razvojem tehnologije i konkurencijom.⁷

Tri ključna čimbenika utječu na djelovanje knjižnica u sustavu visokog školstva: promjene u sustavu visokog obrazovanja, razvoj informacijske tehnologije te stanje i promjene društvenog i političkog okruženja.⁸

2.1. Utjecaj računalnih tehnologija na razvoj visokoškolskih knjižnica

Tijekom 20. stoljeća visokoškolske knjižnice bile su uglavnom mjesta pretrpana policama, a većina aktivnosti bila je usmjerena na organizaciju, smještaj i pohranu uglavnom tiskanih publikacija. Danas prostor knjižnice prolazi transformaciju, uvjetovanu tehničkim mogućnostima prenošenja i skladištenja znanja, pri kojoj se dio tiskanih zbirki povlači u manje atraktivne prostore, a znatan dio prostora oprema računalnom i mrežnom opremom

---

⁵ Petrak, J; Aparac-Jelušić, T. Knjižnice na hrvatskim sveučilištima : tradicija i promjene. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 48/1 (2005) str. 13-30.

⁶ Simmonds, P. L.; Andaleeb, S. S. Usage of academic libraries: the role of service quality, resources, and user characteristics. // Library Trends. 4(2001), str. 626-634.

⁷ Stojanovski, J. Visokoškolske knjižnice : zašto ih trebamo više nego ikada, str. 452.

⁸ Petrak, J; Aparac-Jelušić, T. Knjižnice na hrvatskim sveučilištima : tradicija i promjene, str. 13.

nužnom za učenje i istraživanje. Razvoj informacijsko-komunikacijskih tehnologija uvjetovao je i prenamjenu prostora knjižnice. Klasična trodijelna podjela sveučilišne knjižnice iz 19. stoljeća na: korisnički prostor velike čitaonice veličine oko 55% korisnoga prostora knjižnice, skladišni prostor spremišta za knjige i druge medije prijenosa znanja i informacije veličine oko 33% te uredski prostor za potrebe knjižničara veličine oko 12%, još uvijek opstaje. Svi su prostorni sadržaji zadržani, ali im je funkcija unaprijeđena primjenom računala koja korisnicima olakšavaju korištenje knjižnice, a knjižničarima smanjuju opseg uredskih poslova.⁹ Kako bi unutar raspoloživog prostora poduprle različite potrebe, knjižnice dijelove prostora namjenjuju zasebnim aktivnostima, kao što su učenje, istraživanje, upotreba različitih medija, pronalaženje informacija, grupni rad i slično. Pronalaženje ravnoteže između knjižnice kao fizičkog i kao virtualnog prostora samo je jedan od brojnih izazova s kojima se knjižnica danas susreće.¹⁰

Računala se primjenjuju u procesu zaprimanja i registracije građe na bilo kojem mediju u visokoškolskoj knjižnici na način oblikovanja elektroničke baze podataka bibliografskih referenci o knjigama ili drugim medijima koji pristižu u knjižnicu. Istovremeno se odvija prijenos podataka s postojećih kartičnih kataloga knjižnice u elektronički oblik, pa se time upotpunjuje novi elektronički katalog knjižnice s bibliografskim referencama, koji je moguće jednostavno i brzo pretraživati (po autoru, znanstvenom broju, ključnim riječima).¹¹

Danas se sva građa na svim vrstama medija označava bar-kodom i radiofrekventnim identifikatorom kako bi se njihovo kretanje, odnosno izdavanje i povrat moglo pratiti putem računala. Elektronička baza podataka računala smještenoga na pultu za samo-povrat i samo-posudbu zaprima i bilježi sve podatke čitača bar-koda ili skenera o kretanju knjige ili drugoga medija putem posebnoga računalnog programa, a ispis pisačem omogućava lako arhiviranje podataka u papirnatom obliku. Radiofrekventna identifikacijska oznaka omogućava postav sigurnosnih sustava na ulaze ili izlaze u knjižnicu čime je osiguran veći stupanj sigurnosti svih medija prijenosa informacija – znanja. Mogućnosti informacijsko-komunikacijskih tehnologija na razini visokoškolske knjižnice dopuštaju korisniku, pomoću standardiziranih pretraživača putem računala kroz lokalni mrežni sustav knjižnice, pristup katalogu knjižnice u elektroničkom obliku i drugim elektroničkim znanstvenim bazama podataka visokoškolske knjižnice (čitavi tekstovi knjiga, članci, znanstveni radovi, banke slikovnih i zvučnih zapisa,

---

⁹ Ožić Bašić, D. Utjecaj računalnih tehnologija na razvitak novih sadržaja suvremenih sveučilišnih knjižnica. // *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*. 1(2007), str. 118-131.

¹⁰ Stojanovski, J. Visokoškolske knjižnice : zašto ih trebamo više nego ikada, str. 454.

¹¹ Ožić Bašić, D. Utjecaj računalnih tehnologija na razvitak novih sadržaja suvremenih sveučilišnih knjižnica, str. 121.

video zapisi, DVD zapisi). S druge strane, mogućnosti računalnih informacijskih tehnologija na razini većega broja sveučilišnih knjižnica i znanstvenih instituta omogućavaju korisniku, pomoću standardiziranih pretraživača putem računala kroz globalne znanstvene mrežne sustave iz sveučilišne knjižnice ili vlastita doma pristupiti mnogobrojnim elektroničkim znanstvenim bazama podataka u zemlji ili inozemstvu. Dakle, korisnik koristi suvremenu visokoškolsku knjižnicu kao virtualnu knjižnicu putem elektroničkih komunikacijskih mreža iz prostora vlastitog doma ili ureda, ili pak iz prostora same knjižnice.

Suvremene svjetske i europske visokoškolske knjižnice pružaju mogućnosti individualnog rada u sobama za individualni rad, koje omogućavaju izolaciju u procesu čitanja i istraživanja – kako za potrebe studenata i profesora, tako i za sve osobe orijentirane na cjeloživotno učenje i usavršavanje. Sobe za individualni rad europskih sveučilišnih knjižnica pojavljuju se u različitim oblicima: niz sobica koje su odijeljene raznovrsnim pregradama, sobe smještene u različitim dijelovima ustanove, kao i sobe na posebnoj etaži knjižnice, što je slučaj Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Isto tako postoje i laboratorijske učionice kao i dvorane za (daljinske) konferencije.¹²

2.2. Usluge za podučavanje, učenje i istraživanje

Edukacijske usluge knjižnica zacijelo su najbrže rastući segment pružanja knjižničnih usluga posljednjih godina. Rastući zahtjevi za što kvalitetnijom izobrazbom, koji su uzrokom sveučilišnih reformi u mnogim zemljama, pred knjižnice koje obrazovne procese unutar sveučilišta trebaju poduprijeti i nadopuniti, postavljaju velike izazove. Od knjižnice se očekuje aktivno uključanje u nastavne procese. Visokoškolske knjižnice kao dio obrazovnog sustava mogu vlastiti doprinos dati na različite načine, uključujući unaprjeđen pristup digitalnim informacijskim izvorima, pomoć nastavnicima pri primjeni novih informacijskih tehnologija u nastavi i istraživanjima, pomoć zaposlenicima sveučilišta pri stjecanju vještina za upotrebu složenijih informacijskih sustava i pomoć studentima u njihovoj potrazi za potrebnim informacijskim izvorima, podučavanje o aktualnim temama vezanim uz znanstveno izdavaštvo, otvoreni pristup, prosudbu kvalitete informacijskih izvora, licenciranje, bibliometriju i slično.¹³

Knjižnice uglavnom, posebice visokoškolske, imaju *online* inačicu svih svojih usluga. Međutim, tehnološki napredak rezultirao je i pružanjem usluga od strane onih koji nisu po

---

¹² Ožić Bašić, D. Utjecaj računalnih tehnologija na razvitak novih sadržaja suvremenih sveučilišnih knjižnica, str. 123-127.

¹³ Stojanovski, J. Visokoškolske knjižnice : zašto ih trebamo više nego ikada, str. 453.

zvanju knjižničari. Razlog tome je dostupnost velike količine informacija, a velika većina korisnika visokoškolskih knjižnica nije sigurna na koji način doći do informacija i izdvojiti one značajne. Naime, samim uvođenjem informacijske tehnologije u obrazovanje, a time i u knjižnice, pokazalo je nesnalaženje korisnika tijekom postavljanja informacijskog upita i pretraživanja fondova koje knjižnice posjeduju ili im imaju pristup. Stoga je na knjižničnom osoblju da pouče korisnika u pronalaženju najboljih odgovora na njihove upite.¹⁴ Poučavanje u knjižnici podrazumijeva pouku koja olakšava i unapređuje korisnicima način postavljanja upita, pretraživanja te u konačnici izbora informacije kao konačnog rezultata njihovog upita. Poučavanjem korisnika u knjižnici može se povećati njihovo uspješnije i učinkovitije pronalaženje adekvatnih rješenja koja su im potrebna pri stjecanju i usavršavanju znanja. No, vještine vezane uz poučavanje korisnika podrazumijevaju i obuku i usavršavanje knjižničnog osoblja.

Prema mišljenju stručnjaka, knjižničari bi morali za svoje stručno usavršavanje izdvojiti barem 10% radnog vremena.¹⁵ Također, svaka institucija, koja želi držati korak s vremenom, mora brinuti o stalnom usavršavanju svog osoblja. Knjižničar strateški koristi informacije u svom poslu kako bi unaprijedio poslanje vlastite ustanove, što postiže razvojem, implementacijom i upravljanjem građom i uslugama.¹⁶ Prilikom osmišljavanja programa obuke za buduće i trenutne knjižničare u visokoškolskim knjižnicama potrebno je imati na umu nekoliko ključnih čimbenika: priroda i kompleksnost pozicije na kojoj se sveučilišni knjižničar nalazi, narav i širinu zahtjeva koje sveučilište može očekivati i tražiti od visokoškolske knjižnice i njezinog osoblja te adekvatnu pripremu knjižničnog osoblja za učinkovito izvršavanje njihovih dužnosti. Vrlo je važno da knjižničar razumije i podupire znanstveno istraživanje kao i istraživačke potrebe¹⁷, što znači da je knjižničarska struka upućena i na prirodoslovne i tehničke struke te knjižničar mora nastojati steći što je moguće više vještina u radu s informacijskom tehnologijom, a djelatnik obrazovan za prirodne znanosti nastojati će proniknuti u informacijsku, odnosno knjižničarsku struku. Potreba za stalnim stručnim usavršavanjem knjižničara u svladavanju vještina informacijsko-komunikacijskih tehnologija (IKT) važan je čimbenik u pružanju novih usluga putem mreže s

---

¹⁴ Hasenay, S.; Šušak Lukačević, M.; Mokriš, S. E-edukacija korisnika u visokoškolskim knjižnicama. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 56, 1/2(2013), str. 223-233.

¹⁵ Pečko-Mlekuš, H. Partnerstvo između visokoškolskih knjižnica i nastavnog osoblja na sveučilištu. // Partnerstva u specijalnim i visokoškolskim knjižnicama. / uredile Irena Pilaš, Alisa Martek. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007.

¹⁶ Hasenay, S.; Šušak Lukačević, M.; Mokriš, S. E-edukacija korisnika u visokoškolskim knjižnicama, str. 225.

¹⁷ Čonč T. Elektronički izvori znanstvenih informacija za povjesničare i uloga knjižnica u podršci znanstvenome radu. // Povijest u nastavi. 12, 23/1(2014), str. 1-22.

ciljem osiguravanja glavne uloge knjižnica – protoka informacija.¹⁸ Mnoge znanosti i struke zahtijevaju obaviještenost i vrednovanje velikog broja informacija zbog čega se tijekom studija moraju razvijati sposobnosti i vještine koje će to omogućiti, a sudjelovanje knjižnice i knjižničara edukaciji daje kvalitativnu dimenziju.¹⁹

Knjižničari kao suradnici u nastavnoj djelatnosti sudjeluju u formalnim obrazovnim procesima matičnih ustanova i to putem suradnje na postojećim programima, održavanjem samostalnih kolegija do aktivnog sudjelovanja u programima cjeloživotnog učenja podučavajući kolegije vezane uz organizaciju i pretraživanje informacija.²⁰ Tradicionalno obrazovanje korisnika uglavnom se usmjeravalo na podučavanje o informacijskim izvorima koje knjižnica posjeduje, međutim stalno napomenuti IKT-a kao i kontekst cjeloživotnog učenja, zahtijevaju od knjižnica da korisnike podučavaju o informacijama neovisno o mediju na kojem je pohranjen. Dakle, usmjerenost je na korisnika, a ne na izvore informacija. Knjižnica nije samo osiguratelj informacija, nego ujedno treba i olakšavati i pospješiti učenje i pomagati korisnicima da postanu neovisni u pretraživanju i u upravljanju informacija a time i u produkciji znanja.²¹ Postoje najrazličitiji oblici neformalnog poučavanja korisnika koje nude knjižnice organizirajući tečajeve, radionice i seminare. Praksa pokazuje da knjižnice korisnike najčešće podučavaju vještinama pisanja i citiranja literature, učinkovitog pretraživanja, autorskom pravu i općenitim vještinama iz područja informacijske pismenosti.²² Informacijsko opismenjavanje studenata visokoškolske knjižnice provode na različite načine s obzirom na intenzitet uključenosti u obrazovni postupak. Načelno, postoje četiri osnovna tipa knjižničarskog poučavanja informacijskoj pismenosti: intrakurikularni, interkurikularni, ekstrakurikularni i samostojeći tip. Nije utvrđeno koji je bolji ili najbolji pristup u integraciji programa za informacijsko opismenjavanje, no vrlo često se javljaju kombinacije ovih tipova, jer zastupljenost pojedinog od tipova ne isključuje održavanje kombinacije s, primjerice, povremenim radionicama za informacijsko opismenjavanje i slično. Zapravo, uvođenje (elektroničkog) poučavanja zahtijeva složen pristup u organizaciji programa. Korisnici visokoškolskih knjižnica uglavnom su studenti, kojima su Internet i njegove mogućnosti

---

¹⁸ Blažević, D. Kvaliteta obrazovanja knjižničara kao strateški cilj : pogled iz knjižnice. // Uspostava kvalitete u specijalnim i visokoškolskim knjižnicama – knjižnice u bolonjskom okruženju. / uredile Irena Pilaš, Alisa Martek. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009.

¹⁹ Petrak, J. Pristup medicinskim informacijama: važnost sustavne poduke. // Slobodan pristup informacijama : 4. i 5. okrugli stol : zbornik radova / uredile Alemka Belan-Simić i Aleksandra Horvat. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. Str. 57-65.

²⁰ Stojanovski, J. Visokoškolske knjižnice : zašto ih trebamo više nego ikada, str. 453.

²¹ Rubinić, D.; Stričević, I. Informacijsko opismenjavanje studenata : potrebe i perspektive. // Knjižnice: kamo i kako dalje? : pohrana i zaštita knjižnične građe : profesija „knjižničar“ : usluge i korisnici. / uredile Alisa Martek, Elizabeta Rybak Budić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2013. Str. 173-186.

²² Stojanovski, J. Visokoškolske knjižnice : zašto ih trebamo više nego ikada, str. 453.

bliske iz svakodnevnog života, međutim treba imati na umu da se njihova predznanja o korištenju pomagalima i informacijama te informacijske potrebe međusobno razlikuju.²³ Istraživanje provedeno na Sveučilištu Zadru²⁴ s ciljem ispitivanja potrebe za informacijskim opismenjavanjem studenata prve godine preddiplomskog studija, utvrđena je upravo razlika u znanju studenata. Željela se utvrditi razlika na području informacijske pismenosti između studenata sociologije, koji su imali prilike steći neka znanja i vještine kroz obvezni kolegij na matičnom fakultetu, i svih ostalih koji nisu imali tu prigodu. Najkritičnijim područjima pokazale su se upravo: informiranost o uslugama knjižnice, vještina korištenja *online* katalogima kao i bazama podataka, poznavanje načina pretraživanja elektroničkih izvora i pravila citiranja.

U posljednje vrijeme, sve se više podučava i o plagijarizmu i aktualnim temama iz područja bibliometrije. Budući da je prisutna sve veća potreba za različitim vrstama prosudbi, knjižnice prikupljaju i održavaju podatke o metričkim pokazateljima. Potrebe za bibliometrijskim analizama će se odmaknuti od čimbenika utjecaja (uglavnom komercijalnih) časopisa, te će se prikupljati različiti relevantni pokazatelji koji će osiguravati cjelovitu sliku o uspješnosti ustanove. Ove aktivnosti knjižnice oslanjati će se uglavnom na institucijski repozitorij čija će interoperabilnost osigurati razmjenu podataka i dodatne informacije iz drugih baza podataka. Od visokoškolskih knjižnica se također očekuje aktivno sudjelovanje u izgradnji novih i doradi postojećih prosudbenih kriterija.

Za poučavanje knjižnice upotrebljavaju različite kanale, kao što su tzv. *face-to-face* ili *on-hands*-tečajevi i radionice, *online*-tečajevi (tzv. *webinari*), zasebni kolegiji unutar formalnog sustava obrazovanja sveučilišta, putem različitih uputa, demonstracija, vodiča, materijala za poučavanje koji su na raspolaganju korisnicima u najrazličitijim oblicima i formatima na internetskim stranicama knjižnica.²⁵

2.2.1. Razvoj strategije za poučavanje korisnika

Skupina autora²⁶ pratila je faze u osmišljavanju i oblikovanju elektroničke građe za poučavanje korisnika od trenutka donošenja odluke o njihovoj izradi do objavljivanja građe za poučavanje na Internetu. Kako bi se proveo takav oblik poučavanja, najprije je bilo potrebno osigurati tim koji će izvršiti zadani cilj. Tim se u početku sastojao samo od knjižničara, ali

---

²³ Rubinić, D.; Stričević, I. Informacijsko opismenjavanje studenata : potrebe i perspektive, str. 176. ; Hasenay, S.; Šušak Lukačević, M.; Mokriš, S. E-edukacija korisnika u visokoškolskim knjižnicama, str. 227.

²⁴ Rubinić, D.; Stričević, I. Informacijsko opismenjavanje studenata : potrebe i perspektive, str. 178-184.

²⁵ Stojanovski, J. Visokoškolske knjižnice : zašto ih trebamo više nego ikada. Str. 452-455.

²⁶ Hasenay, S.; Šušak Lukačević, M.; Mokriš, S. E-edukacija korisnika u visokoškolskim knjižnicama. Str. 228-233.

tijekom izrade 1. lekcije, došlo se do zaključka da bi bilo dobro imati pojedince različitih struka, primjerice računalnog stručnjaka koji će moći sprovesti ideju knjižničara u djelo. Nakon okupljanja, tim je prešao na zadatak osmišljavanja i oblikovanja elektroničke građe, te se su se morali dogovoriti: o vrsti poučavanja, o sadržaju, o IT pomagalicama koja će se koristiti te o pripremi građe. Osmišljeno je da poučavanje bude provedeno u nekoliko lekcija, to jest modula, koji će se izrađivati posebno. Lekcija 1. će biti pokusna lekcija te će se na temelju ankete, ispitati korisnike prednosti i nedostaci, koji će se uzeti u obzir prilikom izrade novih lekcija.

Prilikom izrade Lekcije 1. koristilo se informacijsko-tehnologijsko pomagalo *YouTube*, na koji je Lekcija postavljena sredinom srpnja 2012. godine, u trajanju nešto više od 5 minuta. Razlog malog broja pregleda (89) i nerazumljivosti smatra se zbog neprisutnosti računalnog stručnjaka te se također uzelo u obzir da je Lekcija postavljena tijekom godišnjih odmora. Dogovorena je daljnja razrada u svrhu poboljšanja edukacije korisnika.

2.2.2. Primjeri edukacije korisnika

Kao prvi primjer edukacije korisnika u Republici Hrvatskoj možemo navesti Medicinski fakultet sveučilišta u Zagrebu. Medicinski fakultet ima u svom sastavu dvije velike knjižnice: Središnju medicinsku knjižnicu i knjižnicu Škole narodnoga zdravlja „Andrija Štampar“. S obzirom da je u znanosti kao što je medicina, odnosno zdravstvo protok informacija vrlo bitan, u sklopu studija medicine intenzivno se radi na razvijanju vještina pretraživanja i pronalaženja informacija i njihova kritička primjena u rješavanju problema. U nastavni plan i program Medicinskog fakulteta uključen je obvezni predmet *Uvod u znanstveni rad u medicini*, koji se sastoji od četiri nastavne cjeline: znanstveni način mišljenja, znanstveno istraživanje, znanstvena informacija i znanstveno djelo, objavljen je i udžbenik. Središnja medicinska knjižnica izvodi nastavnu cjelinu znanstvena informacija opisujući ustrojstvo objavljene literature u medicini s naglaskom na časopise i bibliografske baze podataka. Predavanja, seminari i vježbe održavaju se u manjim grupama (do 20 studenata), dok se vježbe održavaju u računalnim učionicama u grupama od 10 studenata gdje se studenti upoznaju sa sadržajem mrežne stranice knjižnice. Tijekom vježbi obrađuje se i bibliografska baza podataka Medline, a studenti dobivaju problem koji moraju riješiti, odnosno za koji moraju pronaći literaturu. Predmet se odvija u suradnji nastavnika s više katedri, a iz Središnje medicinske knjižnice sudjeluju tri bibliotekara.

Medicinski fakultet u svom kurikulumu ima i izborne predmete u suradnji s knjižnicom *Što i kako učiti na medicini*, a neke od izbornih kolegija predlaže i sama knjižnica. Nadalje,

Središnja medicinska knjižnica sudjeluje u programu stalnog stručnog usavršavanja s poslijediplomskim dvodnevnom tečajem *Pronalaženje i vrednovanje medicinskih informacija*, koji se održava 2 puta godišnje u svakoj akademskoj godini. Tečaj je namijenjen liječnicima i specijalizantima, a s obzirom na izrazito individualizirani rad, na tečaju može sudjelovati najviše 10 polaznika. Ovaj tečaj boduje i Hrvatska liječnička komora.²⁷ Diplomski obrazovni program na Medicinskom fakultetu mora sadržavati osnove znanstvene metodologije što uključuje analitičko i kritičko promišljanje te metode temeljnih i kliničkih medicinskih istraživanja. Dakle, evaluacija znanstvene literature i upoznavanje s načelima odgovornog provođenja znanstvenih istraživanja je obavezna vještina, zbog čega je sudjelovanje knjižničara u izvedbi tih programa ključno i jedna je od mogućnosti dokazivanja knjižnične struke. Postoje primjeri u kojima knjižničari rade izravno s bolesnicima i njihovim obiteljima pomažući im u razumijevanju naravi bolesti, međutim u Hrvatskoj se ta praksa zadržava na pitanjima koja se knjižnicama upućuju putem usluge *pitajte knjižničara*.²⁸

S obzirom da je medicina znanost koja prihvaća model prakse utemeljene na dokazima, što osim traženje objavljenih znanstvenih dokaza uključuje i njihovu analizu i kritičko vrednovanje, temeljni izvor objavljenih znanstvenih dokaza su vrste publikacija koje daju kritički pregled objavljene literature. U izradi takvih pregleda sudjeluju i medicinski knjižničari, koji su nerijetko i koautori takvih publikacija. Medicinski knjižničari sve se više bave istraživanjem lokalne osnovice na kojoj djeluju, a rezultati postaju temelj donošenja odluka o poboljšanjima službi i usluga uključujući i one koje se odnose na uključenost knjižničara u kurikulum. Tako se razvio i model uklopljenog/integriranog medicinskog knjižničarstva. Takav knjižničar djeluje u okruženju korisnika (klinici, laboratoriju) i svoje zadaće zapravo obavlja u zajednici pružajući informacijsku potporu u rješavanju problema. Ova vrsta knjižničarstva razvijena je ponajviše u SAD-u i nekim razvijenim europskim zemljama, a očituje se u različitoj okolini na različite načine. Primjerice, u kliničkom kontekstu podrazumijeva rješavanje problema pronalaženjem i vrednovanjem odgovarajućih informacija čitanjem cjelovitih tekstova, dok na istraživačkom planu podrazumijeva pomoć pri objavljivanju (dodjeljivanje ključnih riječi, ekspertna pretraživanja literature).²⁹

Kao jedan od primjera edukacije korisnika u visokoškolskoj knjižnici u sastavu, navest ćemo i primjer Knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku (FFOS). Naime, u Nacrtu strateškog

---

²⁷ Petrak, J. Pristup medicinskim informacijama, str. 60-62.

²⁸ Petrak, J. Medicinske knjižnice – izazovi su pravilo!. // Vizija i stvarnost: zbornik u povodu 40 godina djelovanja Aleksandre Horvat u knjižničarstvu / uredile Danijela Živković i Tatjana Nebesny. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2016. Str. 123-130.

²⁹ Ibidem, str. 125.

plana razvoja Knjižnice za razdoblje između 2010.-2015., informacijsko opismenjavanje korisnika navedeno je kao jedan od osnovnih ciljeva razvoja Knjižnice. U tu svrhu, predviđeni su mnogi moduli poučavanja studenata: pretraživanje *online* kataloga knjižnice, upoznavanje kataložnog opisa te samostalno pronalaženje knjižnične građe prema podacima iz *online* kataloga, pretraživanje mrežnih izvora informacija i baza podataka, citiranje literature te oblikovanje i izrada seminarskih, završnih i diplomskih radnji. No, predviđeni moduli nisu jedini. Naime, u Knjižnici FFOS-a postoje i izvršavaju se dva modula poučavanja korisnika: pretraživanje *online* kataloga, na prvoj godini preddiplomskog studija te pretraživanje baza podataka na trećoj godini preddiplomskog studija.³⁰ Edukacija se provodila u akademskoj godini 2010./2011. te je provedeno ukupno 18 radionica.

U Strategiji, autorica navodi da se u idućoj razvojnoj fazi planira osmisliti, osim sustavnog informiranja korisnika o raspoloživim izvorima i načinima poučavanja i provođenja klasične pouke, i novi oblici elektroničkog poučavanja *online* poučavanjem i dizajniranjem i izradom poučnih materijala za informacijsko opismenjivanje korisnika pomoću elektroničkog poučavanja.

Prema ovim podacima, Medicinskih fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Knjižnica FFOS-a dobar su primjer provedbe edukacije korisnika u visokoškolskim ustanovama. Postojanje ovakvog načina edukacije u Hrvatskoj te njegovo provođenje, koje ne ostaje samo dobar plan na papiru, pokazuje kako knjižnica može sudjelovati u nastavnoj djelatnosti te unaprijediti visokoškolsko, a time i cjeloživotno obrazovanje. Također, pokazuje kako knjižnice hrvatskih visokoškolskih ustanova prate društvene, političke i tehnološke reforme.

3. Elektronički izvori i njihove karakteristike

Elektronički izvori predstavljaju važnu sastavnicu u postupcima izgradnje knjižničnih zbirki. Pojam *elektronički izvori* odnosi se na svu građu koja zahtijeva računalni pristup, bilo preko osobnog računala, čitača ili mobilnog telefona s internetskom ili lokalnom vezom. Vrste elektroničkih izvora s kojima se najčešće susrećemo su:

- E-časopisi
- E-knjige
- Baze cjelovitih tekstova
- Bibliografske baze podataka
- Referente baze podataka (biografije, rječnici, enciklopedije i sl.)

---

³⁰ Radičević, V. Strategija razvoja visokoškolske knjižnice kao dio razvojne strategije visokoškolske ustanove. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 1/2(2013), str. 126-136.

- Numeričke i statističke baze podataka
- E-fotografije
- E-audiovizualna građa.³¹

Elektronički izvor može biti digitalizirana tiskana verzija časopisa ili knjige ili objavljena u izvorno elektroničkom obliku. Kao i tiskani, elektronički se izvor objavljuje na nekom mediju, a to može biti CD-ROM, DVD ili izravno na Webu.

Standarde važne za elektroničku građu možemo podijeliti u dvije osnovne grupe: identifikatore (za knjige, časopise i članke, ali i ustanove i istraživače) i standarde za razmjenu podataka. Kao najvažnije primjere za identifikatore možemo navesti ISSN, ISBN i DOI, a među standardima za razmjenu podataka važni su: XML, OpenURL, Z39.50, COUNTER, SUSHI, KBART i drugi.

3.1. Prednosti i nedostaci elektroničkih izvora sa stajališta knjižnica

Sa stajališta knjižničara, a i korisnika možemo reći da elektronički izvori imaju brojne prednosti u odnosu na tiskanu građu, ali istovremeno imaju i veliki broj nedostataka. Također je važno naglasiti da ukoliko se potencijal elektroničkih izvora ne iskoristi, prednosti se vrlo lako mogu pretvoriti u nedostatke,³² a razvojem tehnologije neki nedostaci mogu postati prednosti. Također, sva vrsta elektroničkog izvora ima vlastite prednosti i nedostatke i neki su lakše prihvaćeni od drugih.

Elektronički izvori omogućuju pristup koji nije ograničen vremenom ni prostorom, odnosno mogu biti dostupni 24 sata dnevno, moguć je višestruk pristup sadržaju jedne jedinice građe, isporuka sadržaja je trenutna, što kod tiskane građe ne mora nužno biti slučaj. Za elektroničke izvore kaže se da su ekonomičniji zbog toga što ne zauzimaju prostor na policama, ne mogu se zagubiti niti oštetiti, a u slučaju elektroničkih knjiga nema ni kazni zbog prekoračenja roka posudbe (knjiga nakon određenog roka posudbe jednostavno iščezne s korisnikovog uređaja).³³ Nadalje, s obzirom da ih čitamo na računalnima, vrlo lako se može podesiti veličina teksta, što je pogodno za djecu i osobe slabijeg vida te nikada ne postoji

³¹ IFLA. Key issues for e-resource collection development. IFLA, 2012. Dostupno na: <http://www.ifla.org/files/assets/acquisition-collection-development/publications/electronic-resource-guide-en.pdf> (10.8.2016.).

³² Petr Balog, K. Izazovi organizacije, korištenja i vrednovanja elektroničkih knjiga u knjižničnim zbirkama. // Interdisciplinarni stručni skup Knjiga i književnost na novim medijima. Split, 2011.

³³ Petr Balog, K. Izazovi organizacije, korištenja i vrednovanja elektroničkih knjiga u knjižničnim zbirkama, str. 3. ; Print versus electronic resources: user perceptions, preferences, and use. // Paper to digital: documents in the information age / Ziming Liu. Westport; London : Greenwood publishing group, 2008. Str. 117-138. Dostupno na: <https://books.google.hr/books?id=am-tdubswDcC&lpg=PA117&dq=Print%20vs.%20electronic%20resources%3A%20A%20study%20of%20user%20perceptions%2C%20preferences%2C%20and%20use&hl=hr&pg=PA117#v=onepage&q&f=false> (6.8.2016.).

problem s osvjetljenjem. Mogućnost nošenja stotina knjiga u digitalnom svijetu više nije problem, što olakšava mobilnost, a i pogodnije je za okoliš, jer smanjuje trošenje papira. Što se tiče samih e-knjiga primjerice vrlo brzo se pretvaraju u audiovizualne knjige, sadrže zvučne zapise i digitalne fotografije, također pogodne za djecu i osobe s posebnim potrebama.³⁴ Zbog jednostavnosti korištenja, procjenjuje se veća stopa čitanja, posebice u akademskom svijetu, a neka ispitivanja su pokazala da je poboljšani pristup elektroničkim časopisima rezultirao pozitivnim utjecajem na istraživanja, olakšavajući znanstvenicima informiranost i štedeći im vrijeme.³⁵ Elektroničke izvore mnogo je lakše i pretraživati od tiskanih, jer brzo dolazimo do informacija i procjenjujemo relevantnost izvora.

Jedan od problema elektroničkih izvora, posebice e-knjiga stvara činjenica što se radi uglavnom o izvorima na engleskom jeziku, dok su drugi jezici mnogo manje zastupljeni³⁶, što je ujedno i razlog tome što uporaba elektroničkih izvora na tržištima engleskog govornog područja vrtoglavo raste i izuzetno je popularna, dok primjerice u Hrvatskoj još nije u potpunosti zaživjelo. Uz e-knjige, kao vrstu elektroničkog izvora veže se i visoka cijena e-čitača. U razvijenim zemljama knjižnice kupuju i daju na posudbu e-čitače, no hrvatske knjižnice sa svojim proračunom si to ne mogu priuštiti. Izdavači i autori suočavaju se sa sličnim problemima koje je imala i glazbena industrija početkom 90-ih. Dijeljenje podataka u elektroničkom formatu mnogo je lakše, jer je vrlo jednostavno napraviti savršenu kopiju originala, što znači da kopiju mogu dobiti i oni koji nisu platili pristup, a to nije profitabilno za autore i izdavače, dok s druge strane korisnici ne mogu na legalan način prijatelju posuditi knjigu koju su kupili. Ipak, jedan od najvećih izazova i ograničenja elektroničkih izvora, posebice elektroničke knjige, jesu autorska prava, odnosno upravljanje digitalnim vlasničkim pravima (tzv. *Digital Rights Management* ili DRM), jer čitatelj nema pravo vlasništvo nad knjigom koja se nalazi na njegovom čitaču, iako ju je kupio.³⁷ Stoga se sa stajališta autora sadržaja elektroničke knjige, a posebice nakladnika tog istog sadržaja, postavljaju pitanja tko zapravo posjeduje kopiju elektroničkog sadržaja ili kakve privilegije dobiva primatelj dijela

---

³⁴ The pros and cons of e-book. // Author bridge media. Dostupno na: <http://www.ghostwriter-needed.com/ebooks.html> (9.8.2016.).

³⁵ Brown, B.; Found, C. i McConnell, M. Federal science elibrary pilot. // *Electronic library*, 25/1(2007), str. 8-17. u Chandel, A.S.; Saikia, M. Challenges and opportunities of e-resources. // *Annals of Library and Information Studies*, 59, (2012). Str. 148-154. Dostupno na: [http://nopr.niscair.res.in/bitstream/123456789/14973/1/ALIS%2059\(3\)%20148-154.pdf](http://nopr.niscair.res.in/bitstream/123456789/14973/1/ALIS%2059(3)%20148-154.pdf) (9.8.2016.).

³⁶ Horvat, A.; Živković, D. Između javnosti i privatnosti : knjižnice u vremenu e-knjige. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2012.

³⁷ The pros and cons of e-book. ; Petr Balog, K. Izazovi organizacije, korištenja i vrednovanja elektroničkih knjiga u knjižničnim zbirka, str. 3.

elektroničkog sadržaja.³⁸ Činjenica koja također utječe na korištenje elektroničkih izvora je to što knjižnice još uvijek nisu u potpunosti riješile problem kako ih učiniti dijelom svog fonda te omogućiti njihovu posudbu i korištenje. Međuknjižnična posudba je onemogućena, što znači da jedna knjižnica ne može posuditi elektroničku građu od druge knjižnice (čak ni unutar konzorcija), jer je pretplata za ustanovu regulirana IP adresom.³⁹

4. Upravljanje elektroničkom građom

Knjižničari i profesori u visokoškolskim institucijama surađuju prije svega na razvoju knjižničnih zbirki.⁴⁰ Razvoj i izgradnja zbirki i usluga visokoškolskih knjižnica ovisi, naravno, o potrebama nastavnika, studenata i istraživača: literaturi koju preporučuju za svoje nastavne programe, informacijskoj tehnologiji koju primjenjuju u nastavnim procesima i istraživanjima koje pokreću unutar sveučilišta. Prisutan je stalni pomak od tiskanog prema digitalnom i to ponajprije u segmentu časopisa, knjiga i ocjenskih radova.⁴¹

Upravljanje fondom danas se općenito smatra jednim od najvažnijih elemenata knjižničnog poslovanja i upravljanja. Razvoj kvalitetnog i kvantitativnog uravnoteženog fonda sukladno potrebama korisnika glavni je moto svake knjižnice, a možemo reći da postoji pet elemenata za razvoj knjižničnih zbirki: financiranje, vrsta građe, nabava, odabir i vrednovanje.⁴² Dok se postupci razvoja tradicionalne zbirke mogu primijeniti i na razvoj elektroničkih zbirki, upravljanje elektroničkom zbirkom je mnogo kompleksnije⁴³, počnemo li samo od procjene kvalitete elektroničke građe koja je mnogo kompleksnija od procjene tiskane građe. Isto tako, elektronički izvori korisnicima nisu vidljivi na jednak način kao i tiskani izvori, koji su fizički dostupni za uporabu.⁴⁴ Aktivnosti i postupci povezani s nabavom i upravljanjem elektroničkih izvora u nekim segmentima jesu slični u odnosu na tiskane izvore, no ipak su mnoge karakteristike drugačije (slika 1).

---

³⁸ Petr Balog, K. Izazovi organizacije, korištenja i vrednovanja elektroničkih knjiga u knjižničnim zbirkama, str. 3.

³⁹ Pažur, I. Zastupljenost elektroničke knjige u visokoškolskim i srodnim knjižnicama u Hrvatskoj. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 1/2(2013), str. 171-192.

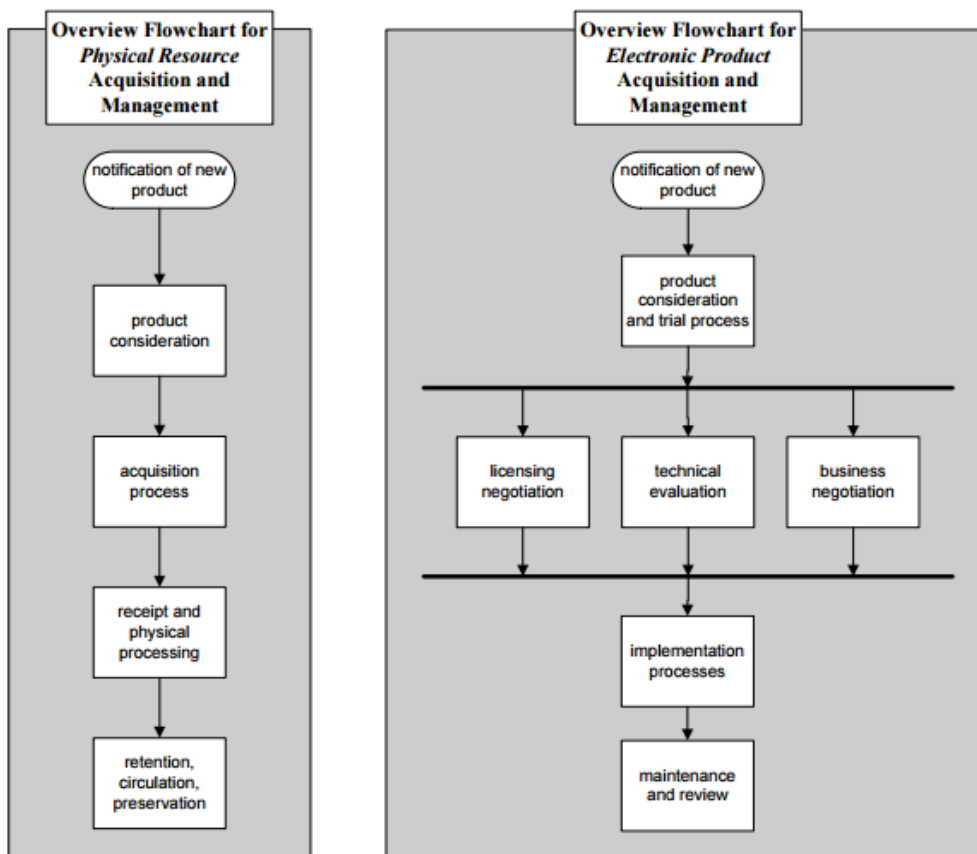
⁴⁰ Pečko-Mlekuš, H. Partnerstvo između visokoškolskih knjižnica i nastavnog osoblja na sveučilištu, str 64.

⁴¹ Stojanovski, J. Visokoškolske knjižnice : zašto ih trebamo više nego ikada. Str. 452-455.

⁴² Yogesh Rane, M. E-books: a new trend of collection in academic library. // International Journal of Multidisciplinary Approach and Studies, 2, 2(2015). Str. 106-114. ; Chandel, A.S.; Saikia, M. Challenges and opportunities of e-resources, str. 152.

⁴³ IFLA. Key issues for e-resource collection development, str. 5.

⁴⁴ Chandel, A.S.; Saikia, M. Challenges and opportunities of e-resources, str. 152.

Slika 1. Razlike u upravljanju elektroničkom i tiskanom građom⁴⁵

Kao što je vidljivo, elektronički izvori uglavnom zahtijevaju postupak licenciranja i nerijetko traže tehnološke prilagodbe prilikom njihove implementacije. Nabava i omogućavanje pristupa elektroničkog izvora znatno se razlikuju od zaprimanja i obrade tiskane građe, a trajno održavanje, osiguravanje pristupa, rješavanje teškoća i obnavljanje licenci za elektroničke izvore u potpunosti se razlikuju od cirkulacije, fizičkog smještanja i zaštite tiskanih izvora.⁴⁶ Zbog toga bi svaka knjižnica trebala razviti vlastitu strategiju upravljanja elektroničkim izvorima, imajući pritom na umu: tehničku izvedivost, funkcionalnost, podršku dobavljača, mogućnosti nabave te licenciranja. Formiranje smjernica za izgradnju i razvoj elektroničke zbirke, trebala bi osigurati dosljednost pristupa, da su nabavljeni elektronički izvori u skladu s interesima knjižnice te da se konstantno vodi briga o cjelokupnom trošku upravljanja.⁴⁷

⁴⁵ Jewell, Timothy D. et al. *Electronic resource management: report of the DLF ERM initiative*. Washington : Digital library federation, 2004. Dostupno na: <https://old.diglib.org/pubs/df102/> (19.8.2016.).

⁴⁶ Ibidem, str. 62.

⁴⁷ IFLA. *Key issues for e-resource collection development*, str. 6.

4.1. Odabir i vrednovanje elektroničkih izvora

Odabir i vrednovanje knjižnične građe bili su tradicionalno poslovi kojima su se knjižničari najviše ponosili, jer osim knjižničarskog znanja zahtijevali su i odlično poznavanje područja znanosti za koje se odabir i vrednovanje vrše, stalnu komunikaciju s korisnicima što je značilo i poznavanje njihovih potreba te dobro poznavanje knjižničnog fonda. Pojavom elektroničke građe, situacija se mijenja.

Elektronički izvori donijeli su sa sobom brojne probleme koji su bili vrlo jednostavni kada je u pitanju bila tiskana građa. U većini slučajeva, elektroničke publikacije zahtijevaju brigu oko financiranja, licenciranja, pristupa, vlasništva koji se mijenjaju gotovo u skladu s tehnologijom i standardima. Stoga se knjižničari prije nabave moraju konzultirati s drugim knjižničnim odjelima, koji nemaju veze s poznavanjem fonda, korisnika i njihovih potreba, odnosno s osobljem zaduženim za tehničku podršku, licence ugovore, obradu građe (katalogizacija i pristup) i isporukom usluge.⁴⁸ Isto tako, posljednjih desetljeća udio financijskih sredstava koji se troši na elektroničku građu u konstantnom je porastu na štetu tiskane građe. U većini slučajeva elektronička građa (naročito časopisi, a sve češće i e-knjige) pretplaćuje se u paketima koje knjižnica ne može slobodno oblikovati, što znači da umjesto procjene kvalitete građe i njezinog sadržaja, vrlo često prevladaju drugi kriteriji.

Osnovni kriteriji kojima bi se knjižničari trebali voditi pri vrednovanju i odabiru elektroničke građe na koju će pretplatiti su:

- iskazane potrebe korisnika (inicijativa za nabavu određenog elektroničkog izvora često dolazi od korisnika)
- tehnička podrška (načini pristupa, autentifikacije, kompatibilnost sa softverom knjižnice i web preglednicima)
- funkcionalnost (jednostavnost korištenja sučelja, prilagodljivost, višestruke mogućnosti pretraživanja, postojanje tezaurusa, mogućnosti izvoza podataka u upravitelje referencama, postojanje veza između zapisa između različitih baza podataka, mogućnost preuzimanja i tiskanja i dr.)
- ugled izdavača/dobavljača i prethodna iskustva s njim (pouzdanost tehničke podrške, mogućnost korištenja građe na probni period, mogućnost edukacije knjižničara i korisnika, mogućnost dobivanja statističkog izvješća o korištenju građe, pravovremena obavijest o obnovi licenciranog pristupa)

---

⁴⁸ IFLA. Key issues for e-resource collection development, str. 8.

- modeli nabave i cijene zbirke (može ovisiti o veličini ustanove odnosno broju ekvivalenata zaposlenika s punim radnim vremenom i studenata, ili vrsti ustanove, veličini knjižničnog fonda, pripadnosti zemlje određenoj kategoriji Svjetske banke, broju prethodno postojećih tiskanih pretplata i dr.)
- povratne reakcije korisnika nakon probnog perioda i statistika korištenja tijekom probnog perioda
- obuhvat zbirke (broj naslova i rasponi godina, postoji li embargo period ili tzv. *moving wall*)
- analiza preklapanja uvrštenog sadržaja s drugim pretplaćenim izvorima
- povoljnost uvjeta korištenja koje je moguće dogovoriti.⁴⁹

S obzirom na razvoj tehnologije, promjene standarda, korisničke potrebe za novim i ažurnim informacijama i stalnog pritiska na tanki proračun knjižnice, one trebaju stalno pregledavati fond elektroničke građe na koju su pretplaćeni, odnosno provesti reevaluaciju građe i utvrditi da li je ona relevantna. Knjižnice bi se trebale pobrinuti da u ugovorima stoji i obveza dobavljača o pravovremenoj obavijesti o isteku pretplate, kako bi se sadržaj koji će se obnoviti stigao i pregledati, što je od velike važnosti za knjižnice koje u isto vrijeme obnavljaju više pretplata. Tako su za reevaluaciju elektroničke građe važni sljedeći kriteriji:

- statistika o korištenju izvora (relevantnost, da li je u odnosu na prijašnje pretplate korištenje povećano ili smanjeno, može li izvor koristiti više korisnika odjednom i dr.)
- isplativost (promjene u načinu pristupa, plaćanju, promjena paketa, odnosno sadržaja, financijski proračun knjižnice).⁵⁰

4.2. Nabava elektroničkih izvora

Elektronički izvori kao dio knjižničnog fonda su tehnološka novost te tako mijenjaju način poslovanja knjižnice kao i promjenu usluga u skladu s potrebama korisnika, misijom knjižnice i financijskim sredstvima kojima knjižnica raspolaže. Nabava elektroničkih izvora uglavnom podrazumijeva osiguravanje pristupa elektroničkom sadržaju i uslugama, koji su smješteni na poslužiteljima proizvođača, vrlo je važno definirati načine osiguravanja pristupa i korištenja, a preporuča se i da svaka knjižnica razvija vlastite smjernice za nabavu građe. Za elektroničke izvore to se ostvaruje potpisivanjem licenčnih ugovora.

⁴⁹ IFLA. Key issues for e-resource collection development, str. 8-15.

⁵⁰ Ibidem, str. 21-22.

Osim modela nabave elektroničkih izvora treba napomenuti i pojam posudbe, koji se uglavnom veže za e-knjige. Korisnici elektroničke knjige mogu posuditi putem posebne platforme za posudbu ili na elektroničkom čitaču. Visokoškolske knjižnice pristup elektroničkoj građi najčešće osiguravaju putem platformi izdavača ili agregatora, a pristup je reguliran pomoću IP adrese ili korisničkim računom, na mrežnim stranicama, a sve više visokoškolskih knjižnica vode repozitorije u kojima se mogu nalaziti e-knjige u slobodnom pristupu ili im je pristup ograničen pa su dostupne samo studentima i djelatnicima te ustanove. E-posudba omogućuje korisniku pristup djelu na određeno vrijeme ili preuzimanje djela na vlastito računalo, ali nakon isteka tog vremena pristup e-knjizi je onemogućen. Kako bi knjižnica svojim korisnicima mogla osigurati pristup e-knjigama, ona mora sklopiti ugovor o licenciranju kojim stječe pravo iskorištavanja. Iako su visokoškolske knjižnice službeno prihvatile e-knjige, ipak ih brine nedostatak dogovora i potpore od strane nakladnika koji i dalje odbijaju staviti e-knjige knjižnicama na raspolaganje.

Modeli nabave neposredno utječu na pristup elektroničkim izvorima u knjižnici. Knjižničari, a i izdavači su nerijetko zbunjeni različitim načinima nabave i plaćanja, s obzirom da su poprilično složeni, no može se razlikovati nekoliko osnovnih modela koji imaju svoje brojne inačice:

1. Pretplata
2. Kupovina stalnog pristupa
3. Iznajmljivanje pristupa
4. *Pay per view*
5. Nabava na zahtjev korisnika
6. Otvoreni pristup.⁵¹

Današnji poslovni modeli zapravo su odraz različitog viđenja elektroničkih izvora: nakladnici ih vide kao robu, dok ih knjižnice promatraju kao kulturno i znanstveno dobro. Čimbenici koji utječu na različite načine određuju modele ponude elektroničkih izvora: vrsta licence, cijena, sadržaj djela, oblici korištenja i broj pristupa koje knjižnica treba osigurati. Važnu ulogu pri odabiru modela također ima i mogućnost konzorcijske nabave. Model nabave koji se temelji na cijeni razlikuje cijenu za zbirku naslova koju određuje nakladnik od cijene za pojedinačni naslov koji se nabavlja posredništvom trgovca. Licencijske cijene ovise o sadržaju knjiga i broju kupaca odnosno veličini kupaca. Cijena se može platiti jednokratno za

---

⁵¹ Vasileiou, M.; Hartley, R.; Rowley, J. An overview of the e-book marketplace. // Online Information Review 33, 1 (2009), 173-192. U Pažur, I. Zastupljenost elektroničke knjige u visokoškolskim i srodnim knjižnicama u Hrvatskoj, str. 176-177.

određeni sadržaj ili se može imati pretplatu za pristup u određenom razdoblju. Sadržaj publikacije također utječe na izbor modela nabave, primjerice, e-knjiga je kao format idealna za objavljivanje referentne literature: enciklopedije, rječnici, udžbenici.⁵²

Model pretplate je najčešće godišnji, a glavni nedostatak je što se po njezinom isteku gubi pristup. Iako knjižničari daju prednost kupovini stalnog pristupa, pretplata je primjerenija kod građe čiji sadržaj brzo zastarijeva, a osim toga je i jeftinija opcija. Kod inačice kupovine stalnog pristupa, može se ugovoriti određeni broj godišnjih pristupa te se plaća godišnja ili jednokratna naknada za održavanje.⁵³

Iznajmljivanje pristupa (engl. *leasing*) uglavnom se veže uz e-knjige i neki knjižničari⁵⁴ u SAD-u protive se tom modelu pristupa, jer on podrazumijeva posudbu određeni broj puta, nakon kojeg se ne može više koristiti, odnosno nakladnik iznajmljuje čitatelju *pravo na čitanje*, radi ostvarivanja izravne ili neizravne imovinske koristi. Nakladnici iznajmljuju e-izvor knjižnici (na određeno vrijeme uz određenu naknadu), koja ga onda posuđuje korisniku.⁵⁵ Knjižnice i izdavači su u većini slučajeva partneri, barem kada se radi o tiskanoj građi, a nerijetko knjižnice nabavljaju tiskanu građu samo kako bi podržale neke od izdavača, no u digitalnom dobu, situacija se promijenila. Ono što iznajmljivanje znači za čitatelja jest da ne mogu kopirati svoju kupljenu e-knjigu niti ju posuditi ili pak prodati nekom drugom. Ukoliko to učine s tiskanom knjigom, zaradit će oni sami, no kada se radi o e-knjizi, izdavači u tom slučaju žele profitirati. Odnosno, izdavači žele kontrolirati knjigu i nakon što je ona prodana. S obzirom da to ne mogu učiniti, mogu ograničiti korištenje, uništiti ju nakon određenog perioda korištenja ili ponovno korištenje opet naplatiti, što knjižničari smatraju nedopustivim.

Plaćanje po korištenju ili *pay per view* je model koji omogućuje kratkotrajni pristup pojedinačnom naslovu ili poglavlju (uglavnom na 24 sata) koji se mogu otisnuti ili čak preuzeti na računalo.⁵⁶

Nabavom na zahtjev korisnika (engl. *patron/user driven acquisition – PDA*) knjižnice prepuštaju odabir nabave građe korisnicima, što omogućava knjižnicama da nabave onu građu koja se stvarno koristi i na taj način izbjegnu nagomilavanje beznačajne elektroničke građe. Ovaj model nabave postao je sve zanimljiviji knjižnicama, posebice kad se radi o nabavi e-

---

⁵² Horvat, A.; Živković, D. Između javnosti i privatnosti, str. 133.

⁵³ Pažur, I. Zastupljenost elektroničke knjige u visokoškolskim i srodnim knjižnicama u Hrvatskoj, str. 176-177

⁵⁴ Humphreys, N. Ebook leasing - throwing out the book with the binding. *Wordmaps the best index for your book*. 4.5.2011. Dostupno na: <http://wordmapsindexing.com/ebook-leasing/> (10.8.2016.). , Brodsky, A. The abomination of ebooks : they price people out of reading. *Wired*. Dostupno na: <http://www.wired.com/2013/10/how-ebook-pricing-hurts-us-in-more-ways-than-you-think/> (10.8.2016.).

⁵⁵ Horvat, A.; Živković, D. Između javnosti i privatnosti, str. 130.

⁵⁶ Pažur, I. Zastupljenost elektroničke knjige u visokoškolskim i srodnim knjižnicama u Hrvatskoj, str. 177.

knjige, jer se smatra da na taj način knjižnice ostvaruju uštedu. Kod ovog načina odabira, knjižnica dogovara s nakladnikom ili dobavljačem da njihovi korisnici imaju pristup cijeloj zbirci elektroničkih knjiga i knjižnica kupuje samo one naslove koje su korisnici odabrali i preuzeli na svoje e-čitače.⁵⁷

Posljednjih godina, zahvaljujući brojnim projektima i repozitorijima značajno je širenje otvorenog pristupa, odnosno besplatno dostupnih elektroničkih izvora o kojem će više riječi biti jednom od sljedećih poglavlja.

4.2.1. Licenciranje

Može se reći da je licenciranje formalna dozvola za korištenje nečega, u ovom slučaju elektroničkog sadržaja. Definiranje, uređivanje načina nabave te prava i uvjete korištenja i pristupa elektroničkim izvora ostvaruje se potpisivanjem licenčnih ugovora. Licenca je općenito dokument koji daje nekome pravo da nešto s nečim učini u stvarnom ili elektroničkom okruženju. Licenčni ugovor je dokument u kojem su sadržani svi uvjeti i pravila korištenja nekog elektroničkog izvora, i koji propisuje što je kojoj ugovornoj strani dopušteno a što nije, koliko dugo, i što se događa ako se pojave problemi. Svaki takav ugovor sklapa se na temelju pregovora između knjižnice i dobavljača. Osim toga, licenčni ugovor podrazumijeva i ugovor koji se odnosi i na područje autorskog prava (a ne samo industrijskog vlasništva), odnosno uređuje dozvolu za korištenje određenog predmeta zaštite. „Vlasnik autorskog prava traži prihvaćanje licence kao uvjeta za dobivanje prava na korištenje autorskog djela ili njegovu reprodukciju.“⁵⁸

Kako bi knjižnice što uspješnije pregovarale s dobavljačima kako bi se ostvarilo što više korisničkih prava i istovremeno štitilo autorska prava, neka od udruženja stvorila su prijedloge modela licenciranja i smjernice koje knjižnice mogu slijediti prilikom pregovora:

- IFLA Licensing Principles⁵⁹
- NISO – SERU: A Shared Electronic Resource Understanding⁶⁰

---

⁵⁷ Kolowich, S. P.D.A. in the library. *Inside higher ed.* 28.10.2011. Dostupno na: <https://www.insidehighered.com/news/2011/10/28/e-book-acquisition-based-use-and-demand-could-save-libraries-thousands> (13.8.2016.).

⁵⁸ Guide to the JISC model licence. *JISC collections.* 2016. Dostupno na: <https://www.jisc-collections.ac.uk/Help-and-information/How-Model-Licences-work/Guide-to-Model-Licence/#licence> (13.8.2016.); Horvat, A.; Živković D. Knjižnice i autorsko pravo. 1. elektroničko izdanje. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2013. Dostupno na: http://darhiv.ffzg.unizg.hr/2002/3/Knjiznice_i_autorsko_pravo.pdf (5.8.2016.).

⁵⁹ IFLA. IFLA licensing principles. *IFLA.* 2014. Dostupno na: <http://www.ifla.org/publications/ifla-licensing-principles-2001> (13.8.2016.).

⁶⁰ NISO SERU Standing committee. SERU: a shared electronic resource understanding : a recommended practice of the National information standards organization. Baltimore : NISO, 2012. Dostupno na: http://www.niso.org/publications/rp/RP-7-2012_SERU.pdf (13.8.2016.). ; Shared electronic resource

- JISC Collections – Guide to the JISC Model Licence⁶¹
- LIBLICENSE Model License Agreement⁶².

Sljedeći navedene primjere, prilikom licenciranja važno je, između brojnih ostalih stavki, uzeti u obzir sljedeće:

Detalje nabave

- Što se točno nabavlja?
- Nabavlja li se građa kupnjom ili pretplatom (ovisno o vrsti građe treba izabrati i vrstu nabave)?
- Tko je i postoji li osoba za kontakt dobavljača (kojoj se mogu postaviti upiti vezani uz pristup, plaćanje i sl.)?

Poslovni model

- Postoji li trajni pristup pretplaćenoj građi? Prilikom pretplaćivanja na e-časopise, za knjižnice je iznimno važno da se osiguraju da će jednom pretplaćenoj građi imati trajni pristup. Modeli osiguravanja trajnog pristupa mogu biti različiti: isporuka snimljene građe na nekom fizičkom mediju, pristup na poslužitelju vlasnika (pri čemu knjižnica ipak mora plaćati neku godišnju naknadu za pristup), pristup u okviru neke zajedničke platforme ili usluge za trajno čuvanje
- Kojim se starijim godištim časopisa može pristupiti osim na pretplaćeni i u kojem opsegu i vrijedi li i za njih trajni pristup?
- Kojem broju korisnika je dozvoljeno simultano korištenje građe?
- Koliko često se isporučuju izvještaji o korištenju?

Ovlašteni korisnici i korištenje licencirane građe

- Tko su ovlašteni korisnici? Kada se radi o knjižnicama u sastavu akademskih ustanova, ovlašteni korisnici su svi studenti (preddiplomskog, diplomskog, poslijediplomskog studija, oni koji pohađaju kolegije u partnerskim institucijama) i zaposlenici (nastavno i nenastavno osoblje, suradnici, istraživači), bez obzira na njihovu fizičku lokaciju ako posjeduju valjani korisnički račun knjižnice. Ovlašteni korisnici mogu biti i posjetitelji knjižnice (engl. *walk-in users*), kojim je korištenje dozvoljeno uglavnom samo unutar knjižnice, odnosno nemaju mogućnost udaljenog

---

understanding : Librarian's questions for providers. *NISO*. Dostupno na: http://www.niso.org/workrooms/seru/for_librarians/questions_for_providers/ (13.8.2016.).

⁶¹ Guide to the JISC model licence.

⁶² Model licenses. *LIBLICENSE: licensing digital content*. 2014. Dostupno na: <http://liblicense.crl.edu/licensing-information/model-license/> (13.8.2016.).

pristupa. Ovlašteni korisnici trebale bi biti i partnerske institucije (drugi fakulteti, sveučilišta, muzeji, arhivi).

Pristup licenciranoj građi trebao bi biti dozvoljen samo ovlaštenim korisnicima.

- Za što se licencirana građa može koristiti? Licencirana građa smije se koristiti isključivo u edukativne svrhe (poučavanje, učenje, istraživanje). Licenčni ugovor trebao bi sadržavati sljedeće:
  - Ovlašteni korisnik najmanje smije čitati, pohraniti na računalo i ispisati građu bez većih ograničenja; smije napraviti digitalnu kopiju ili kopirati dio sadržaja. Korisnik licence (knjižnica/ustanova) može naplatiti kopiranje većeg dijela sadržaja. Ponekad se ograničenja u korištenju razlikuju između studenata i zaposlenika.
  - Licencirana građa može se koristiti za međuknjižničnu posudbu ili ekvivalentne usluge.
  - Korisnik licence i ovlašteni korisnici smiju uvrštavati licenciranu građu u zbirke nastavnih materijala za kolegije koji se izvode unutar ustanove te smiju koristiti dijelove građe za potrebe podučavanja ili istraživanja. Također, uz navođenje autora smiju koristiti ulomke, slike, tablice ili grafove u vlastitim edukativnim ili znanstvenim materijalima.
  - Korisnik licence i ovlašteni korisnici smiju koristiti bibliografske podatke i sažetke pri izradi bibliografija i popisa radova svojih djelatnika i ustanove.
  - Ovlašteni korisnici smiju proslijediti dijelove građe trećoj strani u vlastite edukativne, istraživačke ili znanstvene svrhe, ali ih nitko ne smije prodavati.
  - Knjižnica može napraviti sigurnosnu kopiju licencirane građe u elektroničkom obliku koja će se sukladno ugovoru zadržati ili uništiti nakon njegovog isteka.

Ovlaštenim korisnicima nije dozvoljeno:

- Prodavati bilo koji dio građe
- Mijenjati ili prilagođavati bilo koji dio građe
- Objavljivati sadržaj na web stranicama s otvorenim pristupom.

Obveze davatelja licence

- Dostupnost licencirane građe putem sustava za pretraživanje koji knjižnica koristi
- Pružanje podrške korisniku licence i ažurirane upute za pristup elektroničkoj građi i njezino korištenje
- Poduka korisnika licence o aktivaciji, instalaciji i korištenju softvera te informacije o njihovim izmjenama

- Pravodobno informiranje korisnika licence o eventualnim poteškoćama pristupu građi i brzo reagiranje na poteškoće koje korisnik licence prijavi (rok za rješavanje poteškoća trebao bi biti definiran u ugovoru te ukoliko se ne ispoštuje, davatelj licence dužan je vratiti dio plaćene naknade)
- Ukoliko licencirana građa postane vlasništvo treće strane, davatelj će osigurati da korisnik licence i dalje ima pristup
- Isporuka popisa svih uključenih jedinica građe, odnosno svih naslova ukoliko je riječ o zbirka časopisa
- Mjesečni izvještaj o korištenosti licencirane građe
- Davatelj licence dužan je obavijestiti korisnika licence ukoliko je neki časopis, naslov ili bilo koji dio licencirane građe postao dostupan u otvorenom pristupu.

Trajanje, obnova i raskid ugovora

- Licenčni ugovori uglavnom traju 1 godinu i nakon toga se obnavljaju ili raskidaju. Obje strane pravodobno moraju obavijestiti drugu stranu da se ugovor neće obnoviti (uglavnom je to 1 mjesec unaprijed). U slučaju povećanja cijene, davatelj licence dužan je pravodobno obavijestiti korisnika o promjeni.
- U slučaju višegodišnjih ugovora, korisnik licence može prijevremeno raskinuti ugovor u slučaju financijskih poteškoća, ali će o tome pravodobno obavijestiti davatelja licence.
- U slučaju kršenja ugovora, oštećena strana obavijestit će drugu stranu koja će učiniti sve što je njezinoj moći da zaustavi kršenje ugovora.
- U slučaju prijevremenog raskida, osim u slučaju kršenja ugovora korisnika licence, korisnik licence ima pravo na povrat svih financijskih sredstava koja je uplatio unaprijed.

Trajni pristup i arhiviranje

- Davatelj licence jamči korisniku trajni pristup, bez dodatnih naknada, svoj licenciranoj građi koja je bila dostupna ili pretplaćena tijekom trajanja ugovora.
- Davatelj licence će na zahtjev knjižnice dostaviti ili će knjižnica sama izraditi 1 kopiju cjelokupne licencirane građe kao arhivsku kopiju. Arhivska kopija neće biti zaštićena digitalnim vlasničkim pravima, a bit će dostavljena ili izrađena na dogovorenom mediju sukladno sadržaju. Korisnik licence ima pravo omogućiti pristup arhivskoj kopiji ukoliko davatelj licence prekine prodaju ili licenciranje građe.

Naravno, svaki od modela licenciranja i smjernica preporučaju preinake u skladu s unutarnjim poslovanjem knjižnice i davatelju licence te njihovim pregovorima.

4.2.2. Digitalizacija vlastite građe

Knjižnice sudjeluju i u projektima digitalizacije vlastite građe, što omogućava upotrebu do tada *skrivenih* i jedinstvenih primjeraka pohranjenih u pojedinoj knjižnici. Pristup *online* katalozima koji je uglavnom orijentiran na tiskane zbirke pripada prošlosti, jer knjižnice uvode sveobuhvatno sučelje za pretraživanje (poznato pod nazivom *discovery tool*) koje korisniku osigurava uvid u sve što mu je na raspolaganju, bez obzira na vrstu publikacije, medij, format ili vrstu zbirke. Brz i jednostavan pristup informacijama o informacijskim izvorima za korisnika je danas važniji od opsega samih zbirki. U svrhu povećanja svojih zbirki, knjižnice izlaze iz okvira vlastitih ustanova, objedinjujući građu s drugim knjižnicama i srodnim ustanovama izgrađujući skupne kataloge. Posjedovanje i nabava knjižnične građe ustupit će mjesto osiguravanju pristupa informacijama i međuknjižničnoj posudbi. Suradnja knjižnica na području nabave rezultirat će stvaranjem konzorcija vezanih uz nabavu elektroničkih izvora.⁶³ Takav način poslovanja postavlja brojna pitanja, primjerice koju građu digitalizirati, kako rješavati korisničke upite, tko provodi vrednovanje građe i tko je nositelj autorskih prava.

4.2.3. Konzorcijska nabava

Visokoškolske knjižnice imaju zadaću pružiti otvoren pristup znanstvenim informacijama kako bi se podaci istih mogli upotrijebiti u daljnjim istraživanjima. Međutim, zbog stalnog rasta cijena znanstvenih časopisa kao i elektroničkih izvora znanstvenih informacija (što vodi k smanjenoj učinkovitosti ulaganja u istraživanja), a prateći porast potrebe korisnika, primoralo je knjižnice na pronalaženje novih rješenja. Jedno od mogućih rješenja i pokušaja rješavanja novog stanja je udruživanje knjižnica u konzorcije. Knjižnični konzorciji imaju svrhu racionalizacije knjižničnog poslovanja putem zajedničke nabave elektroničkih izvora informacija. Danas je jedan od najistaknutijih oblika konzorcija udruživanje na nacionalnoj ili regionalnoj razini upravo u svrhu nabave i korištenja elektroničkih izvora. Za visokoškolske knjižnice, konzorcij su nezaobilazan dio poslovanja u nabavi. U Europi se uglavnom stvaraju konzorciji na nacionalnoj ili regionalnoj razini radi racionalizacije financiranja zajedničke nabave i povećanog korištenja elektroničkih informacija, a Hrvatska je jedna od rijetkih zemalja u Europi koja nema nacionalni konzorcij, koji bi joj ujedno omogućio i uključivanje u međunarodna udruženja nacionalnih konzorcija.⁶⁴

---

⁶³ Stojanovski, J. Visokoškolske knjižnice : zašto ih trebamo više nego ikada, str. 452.

⁶⁴ Avalon, S.; Golubović, V.; Martek, A. Europski knjižnični konzorciji: modeli financiranja i organizacije nabave u knjižnicama visokoškolskog sustava. // Nove strategije u specijalnim i visokoškolskim knjižnicama:

Postoji više modela udruživanja knjižnica u konzorcije, koji se s obzirom na financiranje nabave elektroničkih izvora dijele na: nacionalni centralizirani model, nacionalni decentralizirani model i regionalni model. Udruživanje knjižnica prema znanstvenim područjima također se smatra regionalnim modelom.⁶⁵

Nacionalni centralizirani model temelji se na središnjoj ulozi nacionalne knjižnice, koja usklađuje nabavu i dostupnost elektroničkih izvora. Program je usmjeren na sveučilišne knjižnice te je otvoren za sudjelovanje ostalim vrstama knjižnica. Konzorcijem upravlja centralni ured koji se nerijetko nalazi u nacionalnoj knjižnici, dok je financiranje uglavnom centralizirano iz državnog proračuna, a knjižnice članice sudjeluju uplatom godišnje članarine. Takav pristup najbolje predstavljaju švedski (*BIBSAM – National Co-ordination and Development*) i finski konzorcij (*FinELib – Finnish Electronic Library*).⁶⁶

Model decentraliziranih konzorcija obuhvaća disperzivnu nabavu i licenciranje e-izvora u sveučilišnom kontekstu i ne podliježe nužno pravnoj formalizaciji. Sustav upravljanja strukturiran je na način da uključuje široko sudjelovanje svih članova konzorcija, a broj zaposlenih je minimalan te se ponekad uključuju savjetnici. Podrška u konzorciju je minimalna, a odnosi se na proces licenciranja, pregovaranje s izdavačima ili agregatorima. Primjer je francuski konzorcij (*COUPERIN – Consortium Universitaire des Périodiques Numériques*).

Regionalni model konzorcija odnosi se na udruživanje u određenom geografskom području ili političko-teritorijalnu regiju. Financiranje se vrši na decentraliziranoj razini. Licenciranje e-izvora je primarna zadaća konzorcija čak i kada pruža više različitih usluga. Primjeri ovakvog modela udruživanja knjižnica su u Italiji (četiri), Španjolskoj (tri) i Njemačkoj (šest).

Međunarodna udruga nacionalnih konzorcija (*ICOLC – International Coalitia of Library Consortia*) osnovana je 1997. godine te broji više od 200 članica diljem svijeta, od kojih četrdesetak europskih. Udruga je donijela vrlo vrijedne Smjernice za licenciranje e-izvora, koje su prihvatile sve njezine članice te ima vrlo značajan utjecaj na izdavače koji su počeli oblikovati svoje proizvode i mijenjati poslovnu praksu prema zahtjevima članica ICOLC-a.⁶⁷

Dobar primjer partnerstva knjižnica u Hrvatskoj bio je *Sustav znanstvenih informacija RH (SZI)* koji je imao cilj unaprijediti rad knjižnica, opremiti ih odgovarajućom računalnom i

---

zagovaranje i prikupljanje financijskih sredstava. / uredile Alisa Martek, Irena Pilaš. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006.

⁶⁵ Giordano, T. Library consortium models in Europe – a comparative analysis. // *Alexandria* 1(2002), str. 41-52.

⁶⁶ Avalon, S.; Golubović, V.; Martek, A. Europski knjižnični konzorciji, str. 2.

⁶⁷ *Ibidem*, str. 10.

komunikacijskom opremom, izgradnju kvalitetnog virtualnog prostora knjižnice i različitih informacijskih servisa. Knjižnice su bile okupljene tematski pokrivajući pet područja znanosti: biomedicinu, društvene znanosti, humanistiku, prirodoslovlje i tehniku kako bi na najbolji način odgovorile na zahtjeve korisnika. Knjižnice su uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa ubrzano radile na računalnoj obradi tiskanih zbirki, aktivnoj nabavi digitalne građe, izgradnji web stranica knjižnice, organizaciji i pohrani znanstvene publicistike svojih ustanova, osiguravanju laganog pristupa važnim tematskim i višedisciplinarnim bazama podataka, unaprjeđivanju međuknjižnične posudbe, izgradnji središnjeg mjesta za znanstvene informacije, podučavanju korisnika, obrazovanju knjižničara, unaprjeđivanju cjeloživotnog učenja i poticanju otvorenog pristupa znanstvenim informacijama. SZI je 2005. godine, nakon deset godina prestao s radom, kada su sredstva potpore realocirana za nabavku komercijalnog integriranog knjižničkog softvera, a suradnja među knjižnicama se zadržala iako u znatno smanjenom opsegu.⁶⁸

4.2.4. Otvoreni pristup i digitalni repozitoriji

Zbog krize dostupnosti znanstvenih informacija, znanstvenici i knjižničari su otvoreno prihvatili mogućnost objavljivanja elektroničkih tekstova u otvorenom pristupu, koji je moguć kroz otvoreno dostupne časopise i otvoreno dostupne repozitorije, a i uloga knjižničara u objavljivanju i diseminaciji rezultata znanstvenog rada, posebice u znanostima u kojima je bitan protok informacija, kao što spomenuto u drugom poglavlju, očituje se u potpori otvorenog pristupa promicanju njegovih načela i pomoći u razumijevanju intelektualnog vlasništva. Na taj način knjižnice smanjuju komercijalne prepreke pristupu znanju. Otvoreno dostupni repozitoriji temelje se na samoarhiviranju znanstvenih radova, u čemu važnu ulogu imaju upravo visokoškolske knjižnice koje uspostavljaju i održavaju digitalne repozitorije. U počecima pohranjivanja članaka na mreži za digitalne repozitorije vrlo često se upotrebljavao izraz arhiv, iz čega i proizlazi pojam samoarhiviranje (*self-archiving*). Radi se o postupku u kojem autori sami polažu svoje radove u digitalni repozitorij, što, naravno, mogu učiniti i knjižničari.⁶⁹

Izgradnja digitalnog repozitorija koji će pohranjivati radove sveučilišta (istraživača, nastavnika i studenata) u svim formatima i na svim medijima jedna je od ključnih zadaća

---

⁶⁸ Stojanovski, J.; Martek, A. Sustav znanstvenih informacija (SZI) – primjer učinkovite suradnje. // Partnerstva u specijalnim i visokoškolskim knjižnicama / uredile Irena Pilaš, Alisa Martek. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2005. ; Stojanovski, J. Visokoškolske knjižnice : zašto ih trebamo više nego ikada, str. 454.

⁶⁹ Hebrang Grgić, I. Otvoreno dostupni digitalni repozitoriji – imaju li budućnost u Hrvatskoj? // Knjižnice: kamo i kako dalje : knjižnice i očuvanje kulturne baštine : knjižnice bez granica: digitalni repozitoriji : knjižnični softver. / uredile Tamara Krajna, Alisa Martek. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. ; Petrak, J. Medicinske knjižnice – izazovi su pravilo, str. 126.

suvremene knjižnice. Prikupljajući i pohranjujući sva intelektualna djela koja nastaju unutar ustanove i stavljajući ih u otvoreni pristup, knjižnice izgrađuju lokalnu informacijsku infrastrukturu, ključnu za razvoj sveučilišta. Pokazalo se da postojanje institucijskog repozitorija značajno doprinosi ugledu ustanove i povećava čitanost i utjecaj publikacija. Institucijski repozitoriji prisutni su danas u gotovo svim značajnijim svjetskim sveučilištima, a registar institucijskih repozitorija *OpenDOAR* 2013. zabilježio je više od 2400 institucijskih repozitorija, od čega ih se čak šest nalazi u Hrvatskoj.⁷⁰

Jedan od novijih trendova je pohrana istraživačkih podataka (*datasetova*) u institucijske repozitorije, a Europska komisija financira mnoge projekte koji su usmjereni na pohranu podataka.⁷¹

Neke zbirke znanstvenih i stručnih časopisa u otvorenom pristupu:

- Directory of Open Access Journals (DOAJ) – trenutno oko 3300 časopisa
- Open J-Gate – trenutno oko 4300 časopisa
- HRČAK – centralni portal hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa sa sadržajem u otvorenom pristupu s trenutno 418 časopisa

4.3. Osiguravanje pristupa

Vrlo je važno da se elektronička građa učini što je moguće lakše dostupnom i svim potencijalnim korisnicima. Knjižnica mora predvidjeti sve načine na koji bi korisnici mogli tražiti elektroničku građu. Najčešće se elektroničkoj građi može pristupiti putem web stranice knjižnice i preko sustava za otkrivanje na razini weba, dok se preko *online* kataloga pokazalo komplicirano.⁷²

U visokoškolskim knjižnicama, elektroničke zbirke uglavnom okupljaju građu dostupnu putem web stranice knjižnice.⁷³ Današnji korisnik traži kvalitetnu informaciju – aktualnu, relevantnu i pouzdanu i traži ju odmah, a može ju dobiti na web stranici knjižnice. Upravo je web stranica ogledalo knjižnice i omogućuje korisniku uvid u sadržaje i usluge kojima raspolaže, kao što su upravljanje zbirkama i njihov razvoj; stvaranje i uporaba alata koji omogućavaju korištenje udaljenog pristupa knjižnici; promicanje, nabava, uporaba, raspačavanje i očuvanje elektroničkih izvora; promicanje otvorenog pristupa znanstvenim

---

⁷⁰ Stojanovski, J. Visokoškolske knjižnice : zašto ih trebamo više nego ikada, str. 454.

⁷¹ Ibidem.

⁷² Cox, A.M.; Corral, S. Advances in information science : evolving academic library specialties. // Journal of the American Society for Information Science and Technology, 64, 8(2013), str. 1526-1542. Dostupno na: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/asi.22847/pdf> (18.8.2016.).

⁷³ Dinkelman, A.; Stacey-Bates, Kristine. Accessing e-books through academic library web sites. College and Research Libraries. 68, 1(2007), str. 45–58.

informacijama; formalno i cjeloživotno obrazovanje te posrednik u pitanjima vezanim uz intelektualno vlasništvo i kontrolu pristupa zaštićenim informacijama.⁷⁴

Postoje brojni faktori koje je potrebno uzeti u obzir pri planiranju implementacije elektroničkih izvora na web stranicu knjižnice: pozicija na samoj stranici knjižnice s poveznicom na elektronički izvor, izbor terminologije koja se odnosi na elektroničke izvore, koliko je dobro pristup elektroničkim izvorima integriran u knjižnični katalog, jednostavnost i načini na koje se elektronički izvori mogu pronaći na web stranici knjižnice izvan kataloga te kako promicati uporabu elektroničkih izvora na web stranicama knjižnice. Prilikom planiranja strukture informacija na web stranici, knjižničari u suradnji s ostalim stručnjacima tekst dijele u kategorije najprirodnije korisnicima. Kod nekih knjižnica svaki od elektroničkih izvora ima svoju zasebnu kategoriju (primjerice e-knjige), dok su kod nekih elektronički izvori pomiješani. Različiti načini kategorizacije rezultiraju različitim brojem koraka, odnosno poveznica ili klikova, za koji su elektronički izvori udaljeni od naslovne stranice. Što je „udaljenost“ između naslovne stranice i izvora veća, veća je vjerojatnost da će ju korisnik previdjeti.⁷⁵

Terminologija koja se koristi na web stranici knjižnice kao poveznica za pristup elektroničkim izvorima, mora biti razumljiva svima, posebice korisnicima, čak i ako ona odstupa od idealnog nazivlja. Ono što pronalaze na web stranici mora odgovarati njihovim očekivanjima. Korisnici se mogu susresti i s poteškoćama u pronalaženju tražene usluge ili izvora. Pristup elektroničkim izvorima u knjižnicama trebao bi biti jednostavan, odnosno omogućen pretraživanjem u katalogu, čime bi se osigurala ključna karakteristika pretraživanja tiskanih izvora u tradicionalnim knjižnicama.⁷⁶

Istraživanje OCLC-a⁷⁷ (engl. *Online Computer Library Center*) iz 2005. s ispitanicima iz Australije, Kanade, Indije, Singapura i Ujedinjenog Kraljevstva pokazalo je da korisnici knjižnicu doživljavaju kao izvor knjiga i tiskanog materijala. Zbog toga se korisnici radije služe drugim tražilicama, nego katalogom knjižnice ili čak web stranicom knjižnice. Primjerice, ako korisnik želi pročitati najnoviji broj nekog časopisa ili pretražuje neki članak, ne mora se služiti katalogom knjižnice, dovoljno je da upiše traženi pojam u *Google* tražilicu. Stoga, ne iznenađuje činjenica da korisnici ne koriste knjižnicu kao prvi i jedini izvor

---

⁷⁴ Cabral Leite, J.E. A biblioteca universitária e as novas tecnologias de informação : uma janela de oportunidades. Porto : Biblioteca digital da Faculdade de Letras da Universidade do Porto, 2014. Str. 208-228.

⁷⁵ Dinkelman, A.; Stacey-Bates, Kristine. Accessing e-books through academic library web sites, str. 46.

⁷⁶ Ibidem, str. 47.

⁷⁷ De Rosa, C. et.al. Perceptions of libraries and information resources : a report to the OCLC membership. Dublin ; Ohio : OCLC, 2005. Dostupno na: http://www.oclc.org/content/dam/oclc/reports/pdfs/Percept_all.pdf (21.8.2016.).

informacija kada je u pitanju digitalni sadržaj, jer za to postoje i brojne druge opcije. Jedan elektronički časopis može biti dostupan i od izdavača ili nekog drugog agregatora, dok pojedini naslovi mogu biti dostupni u više institucionalnih repozitorija. Odnosno, knjižnica ne može kontrolirati kako korisnici otkrivaju digitalni sadržaj, a primjerice *Google* je mnogo jednostavniji za korištenje od kataloga ili web stranice knjižnice.⁷⁸

Kao jedno od rješenja nametnuli su se sustavi za otkrivanje na razini weba (engl. *web-scale discovery system*) koji omogućavaju pretraživanje pomoću velikih zajedničkih kazala u kojima se nalazi kompletan sadržaj (i tiskani i elektronički), zapisi iz knjižničnih kataloga, digitalne zbirke institucijskih repozitorija i svih elektroničkih izvora koje knjižnica pretplaćuje uz odabrane u otvorenom pristupu. Sustavi za otkrivanje na razini weba imaju jedinstvenu tražilicu (poput Googlea) i rezultate redaju po relevantnosti. Međutim, korisnik često traži širu zbirku od onoga što knjižnica fizički posjeduje ili što pretplaćuje, što znači da knjižnica može upućivati na građu bez da ju posjeduje i ukazati na relevantnost neke informacije⁷⁹, što znači da se gubi potreba za katalogizacijom i postaje upitno jesu li popisi baza zbilja potrebni.

Uspoređujući s navikama korisnika knjižnice Filozofskog fakulteta u Zagrebu⁸⁰, mala je prednost u korištenju tiskanih izvora u odnosu na elektroničke, a dio korisnika koristi oba izvora. Kao prednosti tiskanih izvora, korisnici navode pouzdanost tiskanih izvora i još uvijek se osjećaju ugodnije za njihovo korištenje, dok za elektroničke izvore kao prednosti također navode jednostavnije pretraživanje, dostupnost i ažurnost. Kada je riječ o dostupnosti istog izvora u oba formata, korisnici se ipak odlučuju za elektronički izvor. Često se elektronički izvori koriste i kao provjera i dopuna podataka prikupljenih u tiskanim izvorima. Jedan od razloga male prednosti tiskanih izvora nad elektroničkim je i taj što su korisnici usredotočeniji na čitanje tiskanih nego elektroničkih izvora, što je pokazalo nedavno istraživanje⁸¹ o navikama korisnika visokoškolskih knjižnica, a također potvrđuje i prethodno navedeno istraživanje, pokazujući da korisnici najčešće koriste tiskane izvore za učenje, dok su elektronički izvori češće namijenjeni za pisanje ocjenskih radova i provjeru podataka. Također, u tiskanim izvorima im je lake pratiti sadržaj, koji mogu i označivati te raditi bilješke, što je ujedno i najčešći razlog ispisa elektroničkog izvora. Kada se radi o literaturi na

---

⁷⁸ Sennyey, P.; Ross, L.; Mills, C. Exploring the future of academic libraries: a definitional approach, str. 254.

⁷⁹ Vaughan, J. Web scale discovery what and why? // *Library Technology Reports*. 1(2011), str. 5-11. Dostupno na: <https://journals.ala.org/ltr/article/view/4380> (21.8.2016.).

⁸⁰ Mikanović, I. Referentni izvori informacija: istraživanje navika korisnika Knjižnice Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Diplomski rad. Zagreb, 2014. Dostupno na: http://darhiv.ffzg.unizg.hr/4855/1/Ivana%20Mikanovi%C4%87_Dipl.%20rad.pdf (20.9.2016.).

⁸¹ Pešut, D.; Živković, D. Students' academic reading format preferences in Croatia. // *New Library World*, 117, 5-6(2016), str. 392-406.

stranom jeziku, korisnici se radije služe elektroničkim izvorima zbog lakšeg prenošenja u *online* alate za prevođenje, međutim istraživanje je pokazalo da jezik ipak ne igra ulogu u odabiru formata.

5. Izazovi visokoškolske knjižnice budućnosti

Uporaba izvora u elektroničkom formatu sve je popularnija, posebice među mlađim generacijama. No, visokoškolske knjižnice današnjice morat će pomiriti karakteristike tradicionalne i digitalne knjižnice, odnosno knjige i papira s jedne strane te knjižnice bez zidova s druge, što će se odraziti na aspekte jedne i druge knjižnice: prostor, ljudske resurse, građu, usluge, organizaciju i pristup fondu.⁸²

Imajući na umu karakteristike elektroničkih izvora i ono što su donijeli sa sobom, može se reći da su visokoškolske knjižnice suočene s nekoliko izazova u digitalnom dobu, zbog kojih vrlo vjerojatno elektronički izvori nisu u potpunosti potisnuli tiskanu građu, posebice u Hrvatskoj, a to su: financiranje, autorska prava i promjena zadaća knjižničnog osoblja.

5.1. Financiranje

Uz razvoj informacijskih tehnologija, u pregledu literature i razvoja knjižničnih strategija nerijetko se spominju i financijska ograničenja kao jedan od pojmova koji se povezuje uz elektroničke izvore. Knjižnice nerijetko izdvajaju ogromne godišnje svote novca kako bi platile pristup ili kupile konstantno rastuću količinu sadržaja na Internetu, a iznosi se povećavaju iz godine u godinu. Čak 60-70% godišnjeg proračuna knjižnice predviđa se za elektroničke izvore, a pritisak okoline za povećanjem uporabe elektroničkih izvora sve je veći, zbog čega se mnoge knjižnice bore s radnim procesima. Financijska sredstva jedan su od čimbenika koji utječu na odabir građe za nabavu. Mnoge knjižnice još troše više vremena i energije na upravljanje tiskanim izvorima i njihovu nabavu, a oni čine manji dio ukupnog proračuna⁸³, što nije iznenađujuće s obzirom da se tiskani izvori još uvijek *natječu* s elektroničkim. Upravo ta potreba za očuvanjem tiskanih izvora kao i tiskanih verzija elektroničkih izvora stvara sve veći pritisak na knjižnice i knjižničare.

Vrlo je važna i ustanova unutar koje visokoškolska knjižnica djeluje, jer su visokoškolske knjižnice najčešće knjižnice u sastavu. Visokoškolska ustanova mora prepoznati knjižničarstvo i knjižnične djelatnike kao važne komponente visokoškolskog obrazovanja. „Knjižnični sustavi potiču intelektualni rast i fleksibilnost u skladu s potrebama korisnika radi

---

⁸² Cabral Leite, J.E. A biblioteca universitária e as novas tecnologias de informação, str. 217.

⁸³ Pesch, O. The three s's of electronic resource management: subscription.

suradnje i otvorenosti za nove ideje i povezivanja, kako unutar samog sustava, tako i s drugim knjižničnim sveučilišnim sustavima u zemlji i inozemstvu.⁸⁴ No, iako sveučilišta i fakulteti na neki način pribave financijska sredstva, knjižnica se mora boriti s drugim potrebama ustanove.

Jedan od trenutnih načina rješavanja problema financijskih sredstava je udruživanje u konzorcije, koje je izrazito bitno ukoliko se pregovara s velikim dobavljačima. Konzorcijska nabava mora biti profitabilna za izdavače i dobavljače, a mnogi od njih to prepoznaju kao način smanjenja tržišta, a knjižnice kao smanjenje troškova. Neki od dobavljača na taj način dobivaju prihode i od manjih knjižnica koje si samostalno ne mogu priuštiti nabavu, odnosno pretplatu na njihove časopise. No, iako konzorciji pogoduju knjižnicama kada se radi o nabavi, potrebno je imati i na umu mogući gubitak kontrole na lokalnoj razini.⁸⁵

Isto tako, veliko izdvajanje financijskih sredstava za nabavu elektroničkih izvora za posljedicu ima da se malo ili ništa ne izdvaja za stručno usavršavanje knjižničara. U zemljama u razvoju dolazi do jednakih problema: knjižničari nemaju odgovarajuće tehničke sposobnosti, ne posjeduju napredne vještine pretraživanja, pojavljuju se različiti softveri za koje knjižničari nisu educirani, kao i podizanje svijesti o elektroničkim izvorima i izazovima koje ono donosi. Osim knjižničara, potrebno je educirati i korisnike, razvijati informacijsku i informatičku pismenost.⁸⁶

Lewis⁸⁷ tvrdi da u budućnosti knjižnice neće plaćati pretplatu niti kupovati elektroničke časopise, jer financijskih sredstava nema. Također, neki izdavači pretrpjet će velike gubitke, jer knjižnice nisu u mogućnosti držati korak s rastućim cijenama, a nema naznaka da će se one smanjiti. Problem je i taj što se za znanstvene časopise ne može ni dobra zamjena, kao se ostale proizvode na tržištu. Stoga, predviđa da će projekti otvorenog pristupa u budućnosti biti glavna zadaća visokoškolskih knjižnica te da će sve veći broj časopisa biti dostupan svima tako da knjižnice neće morati plaćati pretplatu. Taj korak bi svakako potaknuo učenje, cjeloživotno obrazovanje i ubrzao ritam istraživanja.

---

⁸⁴ Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Strategija razvoja sveučilišnih knjižničnih sustava u Republici Hrvatskoj : od 2012. do 2015. : nacrt, verzija 1.

⁸⁵ Selection issues and practices. // Selection and presentation of commercially available electronic resources: issues and practices / Timothy D. Jewell. Digital library federation, 2001. Dostupno na: <https://www.clir.org/pubs/reports/pub99/section2.html> (21.8.2016.).

⁸⁶ Khan, S.A.; Bhatti, R. A Review of Problems and Challenges of Library Professionals in Developing Countries including Pakistan. // *Library Philosophy and Practice* (2012). Dostupno na: <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1831&context=libphilprac> (21.8.2016.).

⁸⁷ Lewis, D.W. Library budgets, open access, and the future of scholarly communication. Indiana university, 2007.

5.2. Autorska prava u digitalnom okruženju

Knjižnice čuvaju i daju na korištenje građu koja je pohranjena na različitim medijima i mnoga od njih su zaštićena autorskim pravom. Prema tome, knjižničar mora dobro poznavati zakone o autorskom pravu kao što i mora znati koje su djela u knjižnici zaštićena autorskim pravom. Ranih devedesetih godina prošlog stoljeća autorsko pravo se pojavilo na dnevnom redu Europske unije (u daljnjem tekstu EU) iz dva razloga: prvi je taj što je pojava Interneta i elektroničke građe veliki dio zakona o autorskom pravu postao u najmanju ruku zastario – odnosno razlike između koncepta umnožavanja analognog i digitalnog, a drugi je vodeće načelo usklađivanja s ciljem stvaranja unutarnjeg tržišta u EU.⁸⁸

Knjižnice su ustanove koje pridonose znanju, obaviještenosti i demokraciji. Pravo pojedinca na slobodan pristup informacijama izvodi se iz temeljnog ljudskog prava na slobodu izražavanja. Danas se osobito naglašava da knjižnica treba pružiti jednak pristup informacijama svima, što znači da se korisniku mora omogućiti pružanje informacije bez obzira na njezinu vrstu i način na koji se mogu koristiti.

Za autorsko djelo često se kaže da su intelektualno vlasništvo svojih stvaratelja. Intelektualno vlasništvo znatno se razlikuje od onog vlasništva na stvari, za razliku od kojeg je ograničeno na neka djela i traje određeno vrijeme. Intelektualno vlasništvo je naziv za niz prava kojima se štite intelektualne tvorevine.

Društvo mora voditi računa i o jednostavnoj činjenici da književna, umjetnička ili znanstvena djela ne nastaju ni iz čega, autor najprije proučava druga djela, iz kojih uči ili ga potiču na rad. Prema tome, ako se želi potaknuti stvaranje, mora se omogućiti pristup ranije objavljenim autorskim djelima. Upravo je to razlog što su pojedine zemlje zainteresirane za slobodni pristup svim vrstama informacija jer o njima ovisi znanstveni i kulturni razvitak države.⁸⁹

Zakoni o autorskom pravu ugrađuju se u pravni sustav države da bi štitili autore jer se smatra da će jedino autor kojemu je zajamčena naknada za stvaranje, biti potaknut da i dalje stvara. Zakoni podjednako štite i ulaganja nakladnika ili drugih investitora u autorsko djelo. Istodobno je potrebno osigurati dostupnost autorskih djela jer se i sloboda pristupa kulturnim i znanstvenim djelima smatra ljudskim pravom koje demokratski uređena zemlja mora jamčiti svojim građanima. Zato se obično u pravnim propisima koji uređuju područje intelektualnog

---

⁸⁸ Cranfield, A. Autorsko pravo, EBLIDA i izazovi na pomolu. // Slobodan pristup informacijama : 7. i 8. okrugli stol : zbornik radova / urednice Aleksandra Horvat i Loris Bučević. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009.

⁸⁹ Horvat, A. Slobodan pristup informacijama. Zagreb : Filozofski fakultet, 2006. Dostupno na: http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/horvat_slobodan.pdf (5.8.2016.).

vlasništva, uz ograničeno razdoblje zaštite predviđaju i iznimke od zaštite koje omogućuju da se inače zaštićena djela mogu koristiti i bez plaćanja uobičajene naknade. Iznimke se najčešće dopuštaju radi znanstvenog istraživanja, osobnog usavršavanja, nastave itd. Pritom se moralna prava autora moraju uvijek štiti i na njih se eventualne iznimke ne odnose.⁹⁰

Prema *Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima* (čl. 99)⁹¹ – autorsko pravo traje za života autora i sedamdeset godina nakon njegove smrti, bez obzira kada je autorsko djelo zakonito objavljeno. Programi digitalizacije donedavno su mahom obuhvaćali staru građu, tj. onu za koju ne treba platiti naknadu nositelju autorskog prava. U kasnijim fazama, u sklopu projekata digitalizacije u cilju postizanja sveobuhvatnosti obuhvaćaju i zaštićena autorska djela što pred ustanovu koja poduzima projekt postavlja posebna pitanja, kojima su se bavila mnoga međunarodna tijela.⁹² U brojnim međunarodnim dokumentima o knjižnicama, što su ih objavile IFLA, UNESCO, Vijeće Europe, EBLIDA, Europski Parlament ističu da se knjižnice moraju voditi za dokumentima i zakonima propisanim u njihovoj državi.⁹³

Novine zaslužuju posebnu pažnju, jer se svaki prilog u novinama smatra autorskim djelom, a sadržaj novina kao cjelina također uživa autorsko-pravnu zaštitu. Prije postupka digitalizacije neophodno je utvrditi nositelja autorskog prava tj. onog koji će dozvoliti umnožavanje djela. To kod novina nije uvijek jednostavno budući da to može biti novinar i/ili vlasnik novina i/ili novinska agencija, a novine mogu i mijenjati vlasnika. U pregovaranju s nositeljem prava važno je razlikovati umnožavanje za potrebe zaštite od onog za potrebe pristupa. Ustanova koja želi digitalizirati novine treba najprije pokušati stupiti u kontakt neformalno s nositeljem prava. No ako to ne uspije, treba sklopiti ugovor uključivši sljedeće: a) utvrditi jesu li ugovorom dopuštene sve predradnje neophodne za digitalizaciju novina; b) utvrditi za što se daje dozvola (pristup ili više od toga); c) nositelj prava može zatražiti da se na digitaliziranoj građi istakne podatak o nositelju prava ili dozvoljenim postupcima s tom građom ili oboje; d) nositelj prava može tražiti da mu ustanova koja digitalizira građu jamči njezin integritet nekom tehničkom ili administrativnom mjerom.⁹⁴

---

⁹⁰ Horvat, A. Pravni aspekti korištenja i umnažanja građe. Zagreb: Filozofski fakultet. Dostupno na: <http://www.ffzg.unizg.hr/infobz/biblio/nastava/dz/text/HorvatPravniaspekti.html> (20.9.2016.).

⁹¹ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. Dostupno na: <http://www.zakon.hr/z/106/Zakon-o-autorskom-pravu-i-srodnim-pravima> (5.8.2016.).

⁹² Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe. Zagreb, 2006. Dostupno na: http://europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/Nacionalni_program_digitalizacije_arhivske_knji%C5%BEi%C4%8Dne_muzejske_gra%C4%91e.pdf (19.8.2016.).

⁹³ Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo.

⁹⁴ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe, str. 23.

Tehnologija koja omogućava osiguravanje i zaštitu elektroničkog sadržaja od različitih načina uporabe, a već je spomenuta u ranijem poglavlju, naziva se DRM. Možemo također reći da se termin DRM koristi za skup pravila, tehnika i alata koji osiguravaju pravilno korištenje digitalnog sadržaja odnosno još jednostavnije rečeno, DRM sustavi osiguravaju pravilnu uporabu tog sadržaja te čuvaju intelektualno vlasništvo ograničavajući korištenje elektroničkog sadržaja prema vrsti i broju korisnika, vremenskom roku, cijeni korištenja i/ili opsegu sadržaja.

Petr Balog⁹⁵ navodi da tumačenje autorskih prava od strane nakladnika vrlo često uzrokuje nezadovoljstvo, kako knjižničara tako i korisnika. Primjerice neki dobavljači elektroničkih knjiga danas onemogućuju istovremeno korištenje elektroničke knjige od strane više korisnika te nude samo ograničena prava preuzimanja, tiskanja ili kopiranja sadržaja. Primjerice izdavač *Harper Collins* dozvoljava da se sva njegova izdanja maksimalno posude 26 puta. U knjižnicama gdje rok posudbe iznosi 14 dana to znači da knjižnica na naslov ima pravo otprilike godinu dana. Nakon toga knjižnica gubi pravo na taj naslov i mora ga ponovno kupiti.⁹⁶ Isto tako, elektroničke knjige ne mogu se posuđivati međuknjižničnom posudbom, a ponekad ni korištenje na nastavi nije dozvoljeno.⁹⁷

5.3. Zadaće knjižničara zaduženih za elektroničke izvore

Posao knjižničara zaduženog za upravljanje elektroničkom građom je zanimanje za koje je prvi put objavljen oglas 1992.⁹⁸ Posao je proučavan iz različitih aspekata i različitim metodama. Spominje se u grupi s ostalim zanimanjima koje se pojavljuju u novije vrijeme i koje se razvijaju jedna iz druge, poput sistemskih knjižničara, digitalnih knjižničara, upravitelja repozitorija, upravitelja istraživačkim podacima, knjižničara kao edukatora informacijske pismenosti i upravitelja znanjem/informacijama. Cox i Corral⁹⁹ navode da se u literaturi posvećenoj opisu i zadaćama novih zanimanja najčešće koriste sljedeće metode: analiza oglasa za radna mjesta, istraživanja stručnjaka koji trenutno rade u tom sektoru i analize slučajeva pojedinih ustanova. Većina ovih istraživanja provodi se u SAD-u, s obzirom da oni i raspisuju natječaje za takva radna mjesta te imaju i bolju financijsku situaciju u odnosu na druge zemlje.

---

⁹⁵ Petr Balog, K. Izazovi organizacije, korištenja i vrednovanja elektroničkih knjiga u knjižničnim zbirka, str. 4.

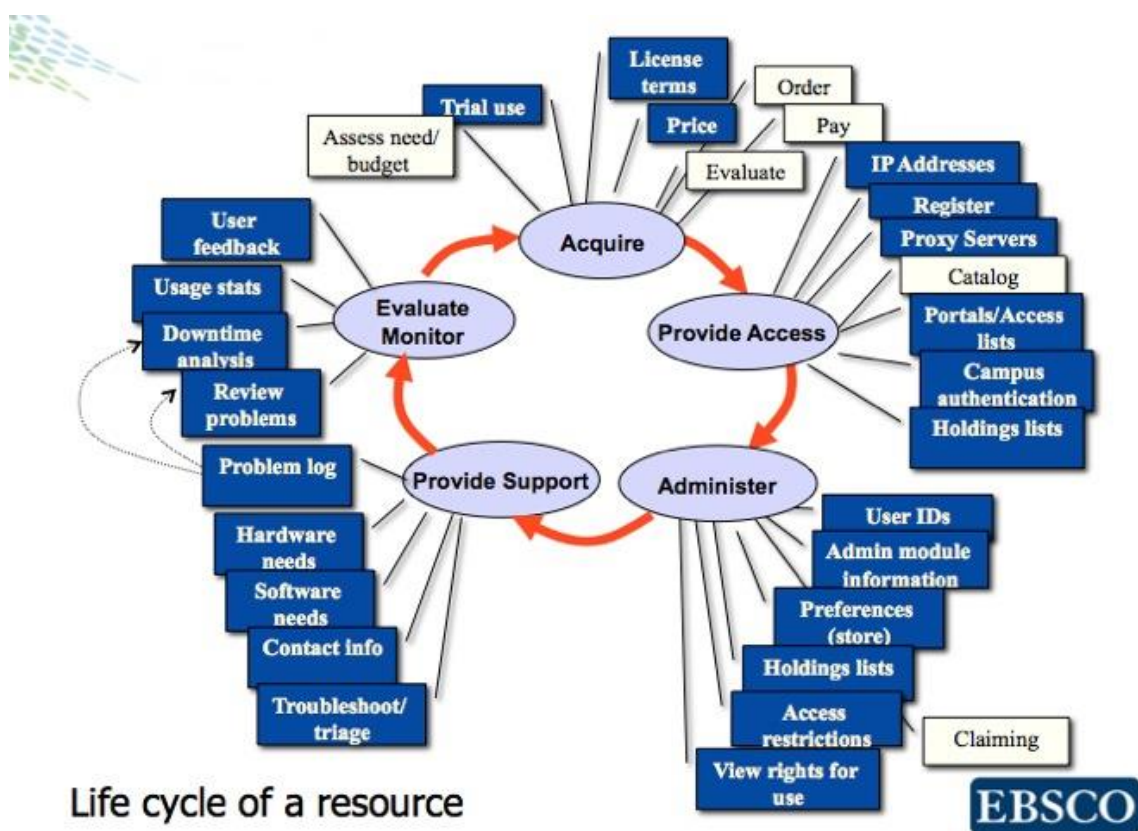
⁹⁶ Hadro, J. HarperCollins puts 26 loan cap on ebook circulations. // *Library Journal.com*, 2011. u Petr Balog, K. Izazovi organizacije, korištenja i vrednovanja elektroničkih knjiga u knjižničnim zbirka, str. 4.

⁹⁷ Ibidem.

⁹⁸ Cox, A.M.; Corral, S. *Advances in information science : evolving academic library specialties*, str. 1531.

⁹⁹ Ibidem, str. 1528.

Može se reći da je posao knjižničara usko vezan uz životni ciklus elektroničkih izvora (slika 2). Životni ciklus knjižnične građe, kako tiskane tako i elektroničke sastoji se od nekih osnovnih faza (odabir, nabava, pristup upravljanje i podrška), koje su predstavljene u prethodim poglavljima. Često se nailazi na mišljenje da se posao knjižničara u digitalnom dobu, sada kad je sve *online*, smanjio ili da knjižničari nisu potrebni, i da je knjižničarstvo uslužna djelatnost, međutim posla nema manje, nego se radi o pojavi novih aktivnosti i odgovornosti knjižničara¹⁰⁰ koje su djelomično zamijenile ili nadopunile stare (na slici 2 u plavima kućicama prikazane su nove aktivnosti knjižničara), a povezane su uz životni ciklus elektroničke građe. Kao što je i opisano u prethodnim poglavljima – novi format donosi nove zadaće: licenciranje, osiguravanje pristupa, umrežavanje, podrška korisnicima i drugo.

Slika 2. Životni ciklus elektroničke građe¹⁰¹

Poslovi knjižničara zaduženih za elektroničku građu uglavnom su radna mjesta koja traže iskustvo, odnosno nisu početnička radna mjesta, a kompetencije i odgovornosti se razlikuju

¹⁰⁰ Armstrong, E.A. et al. Electronic resources access : issues and resolutions in two academic libraries. // Proceedings of the 4th International conference of animal health information specialist. Budapest, 2003. Dostupno na: <https://research.libraries.wsu.edu/xmlui/bitstream/handle/2376/2025/Armstrong%20Electronic%20resources.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (13.8.2016.).

¹⁰¹ Pesch, O. The three s's of electronic resource management: subscription. *NISO webinar* (2011). Dostupno na: <http://www.slideshare.net/BaltimoreNISO/niso-webinar-the-three-ss-of-electronic-resource-management-systems-standards-and-subscriptions> (13.8.2016.).

ovisno o ustanovi. Primjerice, u manjim ustanovama knjižničar zadužen za elektroničku građu može biti odgovoran za kompletan životni ciklus elektroničke građe, dok u većim ustanova knjižničara zaduženih za elektroničku građu ima nekoliko pri čemu se svaki od njih bavi pojedinim segmentom životnog ciklusa: nabava, vrednovanje, administracija, pristup itd.¹⁰²

Nezavisna organizacija za promicanje komunikacije, informacija i cjeloživotnog obrazovanja o publikacijama, elektroničkim izvorima i znanstvenoj komunikaciji NASIG (North American Serials Interest Group, Inc.) 2013. izdala je dokument o ključnim kompetencijama knjižničara zaduženih za elektroničku građu, koji je revidiran početkom 2016. NASIG navodi sedam kategorija kompetencija koje su u dokumentu detaljno razrađene:

1. Životni ciklus elektroničke građe – dobro poznavanje svih faza i procesa životnog ciklusa elektroničke građe (nabava, licenciranje, standardi, organizacija)
2. Tehnologija – održavanje i omogućavanje pristupa elektroničkim izvorima te teorijsko i praktično poznavanje struktura, hardvera i softvera koji se koriste u osiguravanju pristupa
3. Istraživanje i procjena – sposobnost prikupljanja, analize, upravljanja i interpretacije podataka; poznavanje web stranica dobavljača i izdavača; razumijevanje i uporaba bibliometrije i drugo
4. Učinkovita komunikacija – brzo i učinkovito uspostavljanje usmene i pismene komunikacije s nastavnim osobljem, korisnicima, dobavljačima, davateljima licence, izdavačima u različitim okolnostima
5. Nadzor i upravljanje – sposobnost nadzora, edukacije i motivacije osoblja; sposobnost vođenja projekata; razrađuje postojeće politike nabave i razvoja zbirke u skladu s potrebama knjižnice
6. Novosti i profesionalni razvoj – praćenje novosti vezanih uz elektroničke izvore kao i poticanje profesionalnog razvoja osoblja (praćenje konferencija, webinara, literature i dr.)
7. Osobne kvalitete – fleksibilnost, otvorenost, tolerantnost i sposobnost djelovanja u dinamičnoj okolini te dobro upravljanje vremenom.

5.3.1. Korisnička podrška

Glavna zadaća knjižničara zaduženog za elektroničku građu je rješavanje problema. Iako je mnogo napora uloženo u razumijevanje životnog ciklusa elektroničke građe i cjelokupnog

---

¹⁰² NASIG. Core competencies for electronic resources librarians. *NASIG*. (26.1.2016). Dostupno na: http://www.nasig.org/site_page.cfm?pk_association_webpage_menu=310&pk_association_webpage=1225 (18.8.2016.).

procesa njezinim upravljanjem, rješavanje problema još je veliki izazov.¹⁰³ Lagani pristup elektroničkoj građi značajno je smanjio komunikaciju između knjižničara i korisnika. Korisnici će vjerojatnije komunicirati s web stranicom i virtualnim zbirkama nego posjetiti knjižnicu¹⁰⁴, što mijenja način komunikacije, kao i probleme koji se pojavljuju. Najčešći problemi s kojima se korisnici suočavaju su problemi s pristupom elektroničkoj građi. Pod korisnike, odnosno one koji postavljaju upite, možemo svrstati, osim studenata i nastavno osoblje, matična ustanova i ostalo knjižnično osoblje.

Rješavanje problema uključuje reaktivno rješavanje problema što podrazumijeva odgovor korisnicima vezan u njihov upit o nemogućnosti pristupa e-časopisu ili bazi podataka; proaktivno rješavanje problema putem javno ili interno dostupnih smjernica ili sistematičnih metoda pronalaženja problema te organizacijske faktore, kako se zaprimaju upiti, tko je odgovoran za odgovore na upite i kako se knjižničari usavršavaju na polju podrške korisnicima.¹⁰⁵

Prilikom rješavanja poteškoća na bilo koji od načina, knjižnice se koriste alatima za rješavanje problema kao što su elektronička pošta, sustavi za elektroničko upravljanje građom, CRM, integrirani knjižnični sustavi, interaktivni komunikacijski alati kao što su blogovi, zajednički korisnički računi, web 2.0 alati poput *LibGuide* i wikija.

Sveprisutan alat današnje komunikacije je e-mail, koristi se svugdje i ne predstavlja dodatan trošak za ustanove ni knjižnice. Prema istraživanju Rathmel i suradnika, najčešće je korišten alat u knjižnicama za rješavanje problema, koji pritom podrazumijeva i individualne upite, mailing liste i zajedničke korisničke račune. Elektronička pošta je između ostalog i najbolji način održavanja komunikacije s korisnicima koji im omogućava da postavljaju upite gotovo jednako kao i usmenim putem, a ujedno je i pisani trag koji može poslužiti za praćenje rješavanja poteškoća i izradu smjernica u rješavanju problema. Također može skrenuti pozornost knjižničara na nejasnoće u uputama i eventualne propuste.

Sustavi za elektroničko upravljanje građom koriste se manje kao pomoć u rješavanju problema čak i u knjižnicama u kojima su implementirani za poslovanje elektroničkom građom te se češće koristi kao administrativna podrška.

Sustavi za praćenje problema (engl. *ticket systems*) i sustavi za komunikaciju s korisnicima CRM (engl. *Customer Relations Management*) su programi koji omogućuje knjižničarima da prate sve upite korisnika i pritom automatski stvara bazu podataka upita i

---

¹⁰³ Rathmel, A. et al. Tools, techniques, and training: results of a e-resources troubleshooting survey. // *Journal of Electronic Resources Librarianship*, 27, 2(2015), str. 88-107.

¹⁰⁴ Sennyey, P.; Ross, L.; Mills, C. Exploring the future of academic libraries: a definitional approach, str. 255.

¹⁰⁵ Rathmel, A. et al. Tools, techniques, and training, str. 90.

statistiku vezanu uz rješavanje problema. Na taj način knjižnica može pribjeći proaktivno rješavanju problema, odnosno izradom smjernica i uputa za pristup kao i najčešće postavljena pitanja. No ipak su se pokazali kao vrlo slabo korišteni alat za rješavanje poteškoća u prethodno navedenom istraživanju provedenog među knjižnicama u SAD-u, a razlog tome je što knjižnica, ustanova i korisnici moraju u potpunosti prihvatiti taj sustav i potrebno je puno truda uložiti u samoj implementaciji.

Interaktivni komunikacijski (web 2.0, wiki, zajednički korisnički računi, blogovi) koriste se u internim okruženjima knjižnica, među osobljem ustanova i knjižnica, vanjskih suradnika i slično, a manje kao sustav za rješavanje problema.

Vidljivo je da u knjižnicama još prevladava reaktivno rješavanje problema, što autori objašnjavaju sve većom količinom elektroničke građe uz nedovoljan broj osoblja koji bi na upite odgovarali.¹⁰⁶ Neke američke knjižnice uvele su smjernice za pristup kao i najčešće postavljena pitanja, primjerice Sveučilišna knjižnica Illinois¹⁰⁷, koja upućuje dalje na *LibGuide* i e-mail kao krajnje rješenje s uputama što treba naznačiti u mailu ili obrascem koji treba ispuniti; zatim Sveučilišna knjižnica Yale¹⁰⁸ koja je oblikovala svoje smjernice u dokumente, a postoji i forum za postavljanje upita, dok MIT knjižnice (engl. *Massachusetts Institute of Technology Libraries*)¹⁰⁹ imaju stranicu s najčešće postavljenim pitanjima, koja upućuje na kontakt s knjižnicom na bilo koji način u slučaju poteškoća.

---

¹⁰⁶ Rathmel, A. et al. Tools, techniques, and training, str. 90-103.

¹⁰⁷ Electronic resource troubleshooting guide. *University library of Illinois at Urbana-Champaign*. 11.7.2016. Dostupno na: <http://www.library.illinois.edu/rex/guides/eresources/> (19.8.2016.).

¹⁰⁸ E-resource access and troubleshooting at Yale university library: troubleshooting. *Yale university library*. 7.8.2016. Dostupno na: <http://guides.library.yale.edu/eresourcesystemsupport/troubleshooting> (19.8.2016).

¹⁰⁹ E-resource troubleshooting. *MIT libraries*. Dostupno na: <https://libraries.mit.edu/research-support/troubleshooting/> (20.8.2016.).

Home Services Get Help About Us Search library site Search

UNIVERSITY LIBRARY
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Ask A Librarian Contact Us My Library Account

Library » Research and Information Services » Guides to Using RIS » EResource Troubleshooting

Electronic Resource Troubleshooting Guide

Many issues can effect access to the library's electronic resources. Below is a checklist to determine if the problem is on the library or user end. If you are having access issues, please go through these steps and provide the necessary information to library staff.

- User groups
- On/off campus access
- VPN Issues
- Clear browser cache
- Specific error messages
- Logins
- Reporting problems to the library

Who has access?
Only enrolled students, university staff, and faculty (including emerita) have access to the library's electronic resources. Library electronic resources have strict licensing agreements limiting use to only these populations. View the library's Policy on Licensed electronic resource access.

Alumni, students taking non-credit courses (i.e. research) and Research Park employees do not have access to library electronic resources.

Students can access resources over the summer if they are registered for classes in the fall.

If you are **not affiliated** with the University, you can come to one of the University Libraries to access electronic resources from a wired library computer. We cannot provide you with articles over email if you are not affiliated; you have to come to the library. You can also use publicly available research resources.

Am I on or off campus?
On campus: The library's e-resources are available through any computer connected to the library's network.
If you are on campus and unable to access any electronic resources, check your IP address with <http://whatismyipaddress.com/>

On-campus addresses include:

- 128.174.xx.xx (except 128.174.87.xx and 128.174.9.66-94)
- 130.126.xx.xx
- 192.17.xx.xx

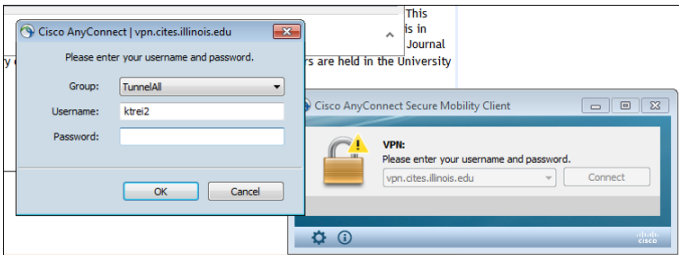
If you are not in one of those ranges but are definitely connected to the campus network, contact ERTech and provide them your IP address.

Off campus: Always start from the Library Gateway. This will ensure you're prompted to authenticate (NetID and password) before going to one of the library's electronic resources.

Even if you use the VPN, you may still have to authenticate. Being logged into the VPN may not automatically grant you access to all library resources. Going through the library website is the most reliable way to get to electronic resources.

Satellite internet users should **always** use the VPN.

I'm using the VPN and still cannot access
Make sure you are using CITES VPN software with the "Tunnel All" field selected (as shown in the screenshot below). More information is provided by Tech Services.

Ask a Librarian
Chat is available

Type your message here

Slika 3. Sveučilišna knjižnica Illionis. Primjer smjernica u slučaju poteškoća s pristupom.

Prema *online* istraživanju OCLC-a¹¹⁰ (engl. *Online Computer Library Center*) iz 2005. s ispitanicima iz Australije, Kanade, Indije, Singapura i Ujedinjenog Kraljevstva, većina ispitanika ipak ne koristi pomoć knjižničara u pretraživanju elektroničkih izvora, a od onih koji traže, najčešće su to studenti. Ipak, pomoć koju su dobili od knjižničara smatraju jednako kvalitetnom informacijom kao i onu koju su dobili pretraživanjem Interneta.

Prema istraživanju provedenom na Filozofskom fakultetu u Zagrebu¹¹¹, većina ispitanika ne traži pomoć knjižničara prilikom korištenja elektroničke građe te su zadovoljni elektroničkim referentnim izvorima s obzirom na informacijske potrebe.

¹¹⁰ De Rosa, C. et.al. Perceptions of libraries and information resources, str. 14.

¹¹¹ Mikanović, I. Referentni izvori informacija: istraživanje navika korisnika Knjižnice Filozofskog fakulteta u Zagrebu, str. 24.

6. Zaključak

Moć tehnologije i dostupnih resursa, posebice Interneta, koji imaju krajnji cilj osigurati korisnost informacije sve je veća. Današnje (visokoškolske) knjižnice, naročito u Hrvatskoj i dalje razvijaju zbirke na tradicionalnim medijima, međutim posjeduju i sve više elektroničkih zbirki, koje stvaraju same (digitalizacijom vlastite građe ili prikupljanjem elektroničke građe) ili plaćaju pretplatu na elektroničke časopise ili citatne bibliografske baze. Pristup elektroničkoj građi zapravo podrazumijeva upravljanje elektroničkom građom: nabavu, pregovore s dobavljačima, odabir i vrednovanje, udruživanje u konzorcije te suočavanje s brojnim izazovima. Dakle, novi format donio je novi način poslovanja koji se mijenja u temeljnim stavkama.

Iako je vrlo vjerojatno da će potreba za elektroničkim izvorima rasti te da će ih korisnici preferirati u odnosu na tiskane izvore, treba imati na umu da su korisnikove namjene i potrebe promjenjive u odnosu na vrijeme i situaciju te da jedan format nije prikladan za sve. Sve dok korisnik bude zahtijevao uslugu pristupa tradicionalnim izvorima, poseban prostor za upite, čitanje i istraživanje; sve dok bude pokazivao potrebu za prelistavanjem knjižnične zbirke – knjižnica mora imati uvjete u kojima će mu to i omogućiti. Međutim financijska sredstva kojima knjižnica raspolaže vrlo su ograničena, a održavanje hibridne knjižnice moglo bi biti najskuplje. S druge strane, ako knjižnice grade svoje fondove na elektroničkim izvorima koji, kao što smo vidjeli, nisu trajni i ne ostaju u njoj trajno, hoće li ona postojati ili joj je samo promijenjena funkcija?

Možemo se zapitati jesu li knjižnice institucije koje uskoro neće biti potrebne, isto kao i knjižničari, no zapravo su se promijenile usluge što znači da su se promijenile i uloge i zadaće visokoškolske knjižnice i njihovog osoblja. Očito je da je razvoj informacijske tehnologije utjecao na promjenu vještina i odgovornosti knjižničara. Tehnologija ne samo da je promijenila oblik informacije, nego i istraživačko ponašanje korisnika. Korisnici traže i tražit će informacije do kojih je lakše doći, bez obzira na njihovu kvalitetu i pouzdanost, što ima za posljedicu da su studenti sve manje informirani o knjižničnim izvorima, jer se knjižnice natječu s Internetom i Googleom. S tog stajališta možemo reći da bi knjižnice trebale djelovati na projektima otvorenog pristupa i udruživati se u konzorcije za bolje pregovore oko uvjeta licenci kako bi akademska zajednica imala pristup znanstvenim informacijama u svrhu edukacije. Međutim cjelokupan proces upravljanja elektroničkom građom – od pregovora o licenciranju, upravljanja elektroničkim izvorima, prikupljanja podataka o korištenosti do usavršavanja knjižničnog osoblja postaje besmislen ako svi imaju pristup elektroničkim

izvorima. Zapravo, knjižnice održavaju sustave koji ograničavaju pristup elektroničkim izvorima neovlaštenim korisnicima, što znači da u očima nekih korisnika one nisu izvor informacija ili su izvor informacija do kojih je teško doći.

Visokoškolske knjižnice, kao i sve ostale knjižnice oduvijek su se prilagođavale korisnicima i njihovim potrebama. U današnje vrijeme to je vrlo teško, jer natjecanje s Googleom je gotovo nemoguće, a mnogi ne prepoznaju važnost knjižnice kao ustanove koja treba aktivno sudjelovati u obrazovanju, a u primjerima navedenim u prethodnim poglavljima pokazalo se da knjižnica može i treba educirati studente i korisnike što je dalo pozitivne rezultate na obostranu korist. Studenti još uvijek koriste knjižnicu, najviše za učenje i pisanje ocjenskih radova, a elektroničkim izvorima pristupaju uglavnom iz vlastitih domova. Knjižnice i dalje trebaju razvijati vlastite strategije utemeljene na pripremljenim planovima različitih knjižničnih udruženja i raditi na pristupu elektroničkim izvorima sudjelujući u projektima. Može se reći da se nalazimo na prekretnici znanstvene strukture informacija. Strateške odluke koje se donesu danas, utjecat će na knjižnicu sutra, njezine uloge u obrazovanju i cjeloživotnom učenju.

Kao što je vidljivo iz prethodnih poglavlja, visokoškolske knjižnice suočavaju se s brojnim izazovima: nabava i vrednovanje knjižnične građe, autorska prava u digitalnom okruženju, licenciranje, omogućavanje pristupa elektroničkim izvorima, edukacija korisnika, a gotovo svi proizlaze iz poteškoća u financiranju, i to ne samo u domaćim, nego i u stranim knjižnicama. Prema pregledu istraživanja prikazanih u ranijim poglavljima, možemo zaključiti da su navike i ponašanje korisnika sukladne mogućnostima koje knjižnica pruža – u stranim knjižnicama sve je prisutnija elektronička građa, dok u domaćim još uvijek prevladava tiskana, s obzirom na manja financijska sredstva.

Dakle, knjižnice moraju povećati prisutnost u neposrednoj korisničkoj zajednici, jer im taj napor osigurava budućnost. „Knjižničari moraju biti dio mreže ustanove u kojoj djeluju, uključivati se u sve programe koji su ustanovi važni,[...]moraju pratiti promjene u svojoj najbližoj okolini i spremno odgovarati na izazove koje one donose,[...]predviđati i nuditi potporu ondje gdje je to potrebno.“¹¹²

Ovaj rad ostavlja prostor za daljnja istraživanja izazova s kojima se visokoškolske knjižnice suočavaju, a ono što je vidljivo jest da knjižnice i dalje sudjeluju u procesu cjeloživotnog obrazovanja, bilo da se koriste kao prostor za pronalaženje literature ili pak za

---

¹¹² Petrak, J. Medicinske knjižnice – izazovi su pravilo, str. 127.

učenje i korisnici ju kao takvu još uvijek prepoznaju, bez obzira na format izvora koji im knjižnica pruža.

7. Literatura

1. Akeroyd, J. The future of academic libraries. // *Aslib proceedings*, Vol. 53, No. 3., str.79-84. Dostupno na: <http://www.emeraldinsight.com/toc/ap/53/3> (21.9.2016.).
1. Armstrong, E.A. et al. Electronic resources access : issues and resolutions in two academic libraries. // *Proceedings of the 4th International conference of animal health information specialist*. Budapest, 2003. Dostupno na: <https://research.libraries.wsu.edu/xmlui/bitstream/handle/2376/2025/Armstrong%20Electronic%20resources.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (13.8.2016.).
2. Avalon, S.; Golubović, V.; Martek, A. Europski knjižnični konzorciji: modeli financiranja i organizacije nabave u knjižnicama visokoškolskog sustava. // *Nove strategije u specijalnim i visokoškolskim knjižnicama: zagovaranje i prikupljanje financijskih sredstava.* / uredile Alisa Martek, Irena Pilaš. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006.
3. Blažević, D. Kvaliteta obrazovanja knjižničara kao strateški cilj : pogled iz knjižnice. // *Uspostava kvalitete u specijalnim i visokoškolskim knjižnicama – knjižnice u bolonjskom okruženju.* / uredile Irena Pilaš, Alisa Martek. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009.
4. Brodsky, A. The abomination of ebooks : they price people out of reading. *Wired*. Dostupno na: <http://www.wired.com/2013/10/how-ebook-pricing-hurts-us-in-more-ways-than-you-think/> (10.8.2016.).
5. Brophy, P. *The academic library*. London: Facet publishing, 2000.
6. Cabral Leite, J. E. A biblioteca universitária e as novas tecnologias de informação : uma janela de oportunidades. Porto : Biblioteca digital da Faculdade de Letras da Universidade do Porto, 2014. Str. 208-228.
7. Chandel, A. S.; Saikia, M. Challenges and opportunities of e-resources. // *Annals of Library and Information Studies*, 59, (2012). Str. 148-154. Dostupno na: [http://nopr.niscair.res.in/bitstream/123456789/14973/1/ALIS%2059\(3\)%20148-154.pdf](http://nopr.niscair.res.in/bitstream/123456789/14973/1/ALIS%2059(3)%20148-154.pdf) (9.8.2016.).
8. Cox, A. M.; Corral, S. Advances in information science : evolving academic library specialties. // *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 64, 8(2013). Str. 1526-1542. Dostupno na: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/asi.22847/pdf> (18.8.2016.).
9. Cranfield, A. Autorsko pravo, EBLIDA i izazovi na pomolu. // *Slobodan pristup informacijama : 7. i 8. okrugli stol : zbornik radova* / urednice Aleksandra Horvat i Loris Bučević. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009.

10. Čonč T. Elektronički izvori znanstvenih informacija za povjesničare i uloga knjižnica u podršci znanstvenome radu. // *Povijest u nastavi*. 12, 23/1(2014), str. 1-22.
11. E-resource access and troubleshooting at Yale university library: troubleshooting. *Yale university library*. 7.8.2016. Dostupno na: <http://guides.library.yale.edu/eresourcesystemsupport/troubleshooting> (19.8.2016).
12. E-resource troubleshooting. *MIT libraries*. Dostupno na: <https://libraries.mit.edu/research-support/troubleshooting/> (20.8.2016.).
13. Electronic resource troubleshooting guide. *University library of Illionis at Urbana-Champaign*. 11.7.2016. Dostupno na: <http://www.library.illinois.edu/rex/guides/eresources/> (19.8.2016.).
14. Giordano, T. Library consortium models in Europe – a comparative analysis. // *Alexandria* 1(2002), str. 41-52.
15. Guide to the JISC model licence. *JISC collections*. 2016. Dostupno na: <https://www.jisc-collections.ac.uk/Help-and-information/How-Model-Licences-work/Guide-to-Model-Licence/#licence> (13.8.2016.).
16. Hasenay, S.; Šušak Lukačević, M.; Mokriš, S. E-edukacija korisnika u visokoškolskim knjižnicama. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 56, 1/2(2013), str. 223-233.
17. Hebrang Grgić, I. Otvoreno dostupni digitalni repozitoriji – imaju li budućnost u Hrvatskoj? // *Knjižnice: kamo i kako dalje: knjižnice i očuvanje kulturne baštine: knjižnice bez granica: digitalni repozitoriji: knjižnični softver.* / uredile Tamara Krajna, Alisa Martek. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010.
18. Horvat, A. Pravni aspekti korištenja i umnažanja građe. Zagreb: Filozofski fakultet. Dostupno na: <http://www.ffzg.unizg.hr/infoz/biblio/nastava/dz/text/HorvatPravniaspekti.html> (20.9.2016.).
19. Horvat, A. Slobodan pristup informacijama. Zagreb : Filozofski fakultet, 2006. Dostupno na: http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/horvat_slobodan.pdf (5.8.2016.).
20. Horvat, A.; Živković, D. Između javnosti i privatnosti : knjižnice u vremenu e-knjige. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2012.
21. Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. 1. elektroničko izdanje. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2013. Dostupno na: http://darhiv.ffzg.unizg.hr/2002/3/Knjiznice_i_autorsko_pravo.pdf (5.8.2016.).

22. Humphreys, N. Ebook leasing - throwing out the book with the binding. *Wordmaps the best indeks for your book*. 4.5.2011. Dostupno na: <http://wordmapsindexing.com/ebook-leasing/> (10.8.2016.).
23. IFLA. Key issues for e-resource collection development. IFLA, 2012. Dostupno na: <http://www.ifla.org/files/assets/acquisition-collection-development/publications/electronic-resource-guide-en.pdf> (10.8.2016.).
24. IFLA. IFLA licensing principles. *IFLA*. 2014. Dostupno na: <http://www.ifla.org/publications/ifla-licensing-principles-2001> (13.8.2016.).
25. Jewell, Timothy D. et al. Electronic resource management: report of the DLF ERM initiative. Washington : Digital library federation, 2004. Dostupno na: <https://old.diglib.org/pubs/df102/> (19.8.2016.).
26. Khan, S. A.; Bhatti, R. A review of problems and challenges of library professionals in developing countries including Pakistan. // *Library Philosophy and Practice* (2012). Dostupno na: <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1831&context=libphilprac> (21.8.2016.).
27. Kolowich, S. P.D.A. in the library. *Inside higher ed* (28.10.2011.). Dostupno na: <https://www.insidehighered.com/news/2011/10/28/e-book-acquisition-based-use-and-demand-could-save-libraries-thousands> (13.8.2016.).
28. Lewis, D. W. Library budgets, open access, and the future of scholarly communication. Indiana University, 2007.
29. Mikanović, I. Referentni izvori informacija: istraživanje navika korisnika Knjižnice Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Diplomski rad. Zagreb, 2014. Dostupno na: http://darhiv.ffzg.unizg.hr/4855/1/Ivana%20Mikanovi%C4%87_Dipl.%20rad.pdf (20.9.2016.).
30. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe. Zagreb, 2006. Dostupno na: http://europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/Nacionalni_program_digitalizacije_arhivske_knji%C5%BEni%C4%8Dne_muzejske_gra%C4%91e.pdf (19.8.2016.).
31. Model licenses. *LIBLICENSE: licensing digital content*. 2014. Dostupno na: <http://liblicense.crl.edu/licensing-information/model-license/> (13.8.2016.).
32. NASIG. Core competencies for electronic resources librarians. *NASIG*. (26.1.2016). Dostupno na: http://www.nasig.org/site_page.cfm?pk_association_webpage_menu=310&pk_association_webpage=1225 (18.8.2016.).

33. NISO SERU standing committee. SERU: a shared electronic resource understanding : a recommended practice of the National information standards organization. Baltimore : NISO, 2012. Dostupno na: http://www.niso.org/publications/rp/RP-7-2012_SERU.pdf (13.8.2016.).
34. Ožić Bašić, D. Utjecaj računalnih tehnologija na razvitak novih sadržaja suvremenih sveučilišnih knjižnica. // *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*. 1(2007), str. 118-131.
35. Pažur, I. Zastupljenost elektroničke knjige u visokoškolskim i srodnim knjižnicama u Hrvatskoj. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 56, 1/2(2013), 171-192.
36. Pečko-Mlekuš, H. Partnerstvo između visokoškolskih knjižnica i nastavnog osoblja na sveučilištu. // *Partnerstva u specijalnim i visokoškolskim knjižnicama*. / uredile Irena Pilaš, Alisa Martek. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007.
37. Pesch, O. The three s's of electronic resource management: subscription. *NISO Webinar* (2011). Dostupno na: <http://www.slideshare.net/BaltimoreNISO/niso-webinar-the-three-ss-of-electronic-resource-management-systems-standards-and-subscriptions> (13.8.2016.).
38. Pešut, D.; Živković, D. Students' academic reading format preferences in Croatia. // *New library world*, 117, 5-6(2016), str. 392-406.
39. Petr Balog, K. Izazovi organizacije, korištenja i vrednovanja elektroničkih knjiga u knjižničnim zbirka. // *Interdisciplinarni stručni skup Knjiga i književnost na novim medijima*. Split, 2011.
40. Petrak, J. Medicinske knjižnice – izazovi su pravilo!. // *Vizija i stvarnost: zbornik u povodu 40 godina djelovanja Aleksandre Horvat u knjižničarstvu* / uredile Danijela Živković i Tatjana Nebesny. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2016. Str. 123-130.
41. Petrak, J. Pristup medicinskim informacijama: važnost sustavne poduke. // *Slobodan pristup informacijama : 4. i 5. okrugli stol : zbornik radova* / uredile Alemka Belan-Simić i Aleksandra Horvat. Str. 57-65.
42. Petrak, J; Aparac-Jelušić; T. Knjižnice na hrvatskim sveučilištima : tradicija i promjene. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 48/1 (2005) str. 13-30.
43. Print versus electronic resources: user perceptions, preferences, and use. // *Paper to digital: documents in the information age* / Ziming Liu. Westport; London : Greenwood publishing group, 2008. Str. 117-138. Dostupno na: <https://books.google.hr/books?id=am-tdubswDcC&lpg=PA117&dq=Print%20vs.%20electronic%20resources%3A%20A%2>

[Ostudy%20of%20user%20perceptions%2C%20preferences%2C%20and%20use&hl=h
r&pg=PA117#v=onepage&q&f=false](#) (6.8.2016.).

44. The pros and cons of e-book. // Author bridge media. Dostupno na: <http://www.ghostwriter-needed.com/ebooks.html> (9.8.2016.).
45. Radičević, V. Strategija razvoja visokoškolske knjižnice kao dio razvojne strategije visokoškolske ustanove. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 1/2(2013), str. 126-136.
46. Rathmel, A. et al. Tools, techniques, and training: results of a e-resources troubleshooting survey. // Journal of Electronic Resources Librarianship, 27, 2(2015), str. 88-107.
47. De Rosa, C. et.al. Perceptions of libraries and information resources : a report to the OCLC membership. Dublin ; Ohio : OCLC, 2005. Dostupno na: http://www.oclc.org/content/dam/oclc/reports/pdfs/Percept_all.pdf (21.8.2016.).
48. Rubinić, D.; Stričević, I. Informacijsko opismenjavanje studenata : potrebe i perspektive. // Knjižnice: kamo i kako dalje? : pohrana i zaštita knjižnične građe : profesija „knjižničar“ : usluge i korisnici. / uredile Alisa Martek, Elizabeta Rybak Budić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2013. Str. 173-186.
49. Selection issues and practices. // Selection and presentation of commercially available electronic resources: issues and practices / Timothy D. Jewell. Digital Library Federation, 2001.
50. Sennyey, P.; Ross, L.; Mills, C. Exploring the future of academic libraries: a definitional approach. // The Journal of Academic Librarianship 35, 3 (2009). Str. 252–259. Dostupno na: <http://pmid.proves.ub.edu/idgrec/dspace-empaketado/161.116.168.226/BIBLIOTECAS.pdf> (7.8.2016.).
51. Shared electronic resource understanding : Librarian's questions for providers. *NISO*. Dostupno na: http://www.niso.org/workrooms/seru/for_librarians/questions_for_providers/ (13.8.2016.).
52. Simmonds, P. L.; Andaleeb, S. S. Usage of academic libraries: the role of service quality, resources, and user characteristics. // Library Trends. 4(2001), str. 626-634.
53. Stojanovski, J. Visokoškolske knjižnice : zašto ih trebamo više nego ikada? // Iz naših knjižnica. 11-12(2013), str. 452-455.
54. Stojanovski, J.; Martek, A. Sustav znanstvenih informacija (SZI) – primjer učinkovite suradnje. // Partnerstva u specijalnim i visokoškolskim knjižnicama. / uredile Irena Pilaš, Alisa Martek. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2005.

55. Vaughan, J. Web scale discovery what and why? // Library Technology Reports. 1(2011), str. 5-11. Dostupno na: <https://journals.ala.org/ltr/article/view/4380> (21.8.2016.).
56. Yogesh Rane, M. E-books: a new trend of collection in academic library. // International Journal of Multidisciplinary Approach and Studies, 2, 2(2015). Str. 106-114.
57. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. Dostupno na: <http://www.zakon.hr/z/106/Zakon-o-autorskom-pravu-i-srodnim-pravima> (5.8.2016.).